

JOSEP CAMPS I ARBÓS
FRANCESC FOGUET I BOREU

ELS PARES DELS SOLDATS (1937), DE JOAN BAPTISTA
XURIGUERA. EDICIÓ I ESTUDI

«Abraçava la causa justa amb tota la força de la seva consciència, però aquesta mateixa lleialtat a uns principis el portava a mirar els homes amb respecte i, sobretot, a allunyar de les seves mans la palanca de la violència. No hi havia en això una contradicció. Ell defensava les idees amb la paraula i la ploma, és a dir, amb el cervell i la voluntat. La humanitat necessitava una rectificació de conducta i una orientació en el seu viure, però els procediments dels càstigs i la mort dels homes eren uns mitjans que empraven els enemics i ell els havia combatut sempre.»

Les hores heroiques, de Joan Baptista Xuriguera

Joan Baptista Xuriguera és, avui dia, un escriptor gairebé oblidat de les editorials i dels estudis literaris catalans, de la mateixa manera que ho continuen essent bona part dels seus correligionaris de la constel·lació literària que il·luminà les dècades del vint i del trenta del segle passat: Josep Carner Ribalta, Domènec de Bellmunt, Josep Sol, Joan Duch i Agulló, Lluís Capdevila, Rafael Tasis, Domènec Guansé o Ramon Xuriguera, entre d'altres. I és que la figura de Joan Baptista Xuriguera únicament és recordada pel manual didàctic *Els verbs catalans conjugats* (1972), malgrat que la seva producció abraça àmbits tan diversos com la poesia, la narrativa, el teatre, l'assaig històric, literari i lingüístic, el periodisme, la memorialística i la traducció. Una obra dilatada que abasta més de seixanta títols publicats i un bon nombre d'inèdits.¹

1. Vegeu, sobre Joan Baptista Xuriguera, Valeri MALLOLL I AGULLÓ, *Resum biogràfic, Menàrguens a Joan Baptista Xuriguera* (Menàrguens, Publicacions de l'Ajuntament de Menàrguens, 1995), ps. 9-17; Anton SALA CORNADÓ, *Homenatge: Joan Baptista Xuriguera*, «Urc», núm. 1 (tardor-hivern de 1989), ps. 82-88; Josep CAMPS I

Quart fill del matrimoni format per Pau Xuriguera i Brígida Parramona, Joan Baptista Xuriguera va néixer a Menàrguens, un petit poble de la Noguera, el 16 de juny de 1908. Hi visqué només un any perquè, el 1909, la família es traslladà a Balaguer i, el 1913, a Lleida, arran del nomenament del pare com a conserge del Liceu Escolar, una institució d'ensenyament progressista que introduí les innovacions pedagògiques més avançades de l'època a la capital ponentina. De formació literària autodidacta, Xuriguera es forjà amb les lectures que trobava a la biblioteca de casa tant d'autors catalans: Alfons Roure (*Història de Catalunya*), Pompeu Gener (*Dones de cor*), Àngel Guimerà (*Joan Dalla*) o Antoni de Bofarull (*L'orfeneta de Menàrguens*) com d'autors francesos: Alexandre Dumas (*Els tres mosqueters*, *El comte de Montecristo*), Dumas fill (*La dama de les camèlies*) o Victor Hugo (*Nostra senyora de París*, *Els miserables*).² De ben jove, començà a escriure —a 14 anys, engiponà els primers versos— i es deixà endur per la passió llibresca que, a partir dels divuit anys, combinà amb l'activisme polític.

Durant la dècada dels vint i la del trenta, efectivament, a cavall entre Lleida i Barcelona, Xuriguera començà a publicar literatura (poesia, novel·la i teatre) i, alhora, a dur a terme un intens activisme polític (articulista i militant de base), sempre vinculat als partits del comunisme més heterodox: primer, al Partit Comunista Català i a Joventut Esquerrana, fundats a Lleida; tot seguit, al Bloc Obrer i Camperol (BOC) i, més tard, al Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM). Des de la perspectiva dels estudis d'història cultural i política, aquest compromís ideològic militant converteix Xuriguera en un paradigma dels escriptors activistes —encara poc estudiats— que, com veurem, es posaren al servei d'un ideari polític d'esquerra radi-

ARBÓS, *Joan Baptista Xuriguera, un intel·lectual a descobrir*, a *Gelida, Festa Major 2004* (Gelida, Publicacions de l'Ajuntament de Gelida, 2004), ps. 81-84, i ÍDEM, *Joan Baptista Xuriguera (1908-1987): notícia i reivindicació d'un narrador oblidat*, «El Contemporani», núm. 31-32 (gener-desembre de 2005), ps. 76-82.

2. En les seves inèdites *Confessions davant del mirall*, datades el 1946, Xuriguera afirma que, a 16 anys, «tenia un caràcter reservat. Em tancava a dins de mi mateix. Poc comunicatiu. M'agrada llegir. [...] Llegia tant com podia i de vegades amb veritable passió» (p. 9).

cal i que, en consonància amb aquest, van escriure una literatura decididament engatjada.

A partir de la desfeta republicana, en el cicle «La vida de Joan Ventura», Xuriguera ordí unes memòries novel·lades, barreja de ficció i autobiografia, en què, utilitzant tècniques de filiació costumista, reconstrueix nostàlgicament el passat, des dels anys de la infantesa fins a l'exili: *El pare* (1963), *La vida nova* (1966), *El temps jove* (1967), *El núvol de foc* (1971), *Les hores heroiques* (1985), *La guerra civil* (1986) i *El pont de l'exili* (1987). Aquest cicle, que emulava en certa manera altres novel·les cíclics d'autors com ara Romain Rolland (*Jean Christophe*), Roger Martin du Gard (*Les Thibault*) i Joan Puig i Ferrer (*El pelegrí apassionat*), presentava els episodis principals d'un home que vivia com a testimoni i protagonista dels grans esdeveniments de la història, des de Solidaritat Catalana fins a la diàspora republicana. A *Les hores heroiques*, com també a *La guerra civil*, les dues novel·les del període que analitzem, Xuriguera deixa ben clar, en boca de Joan Ventura, el seu «ideal» com a militant del comunisme dissident:

«El primer sentiment que va fer bategar el meu pit fou el catalanisme. Em sento català pel damunt de tot. I, dins d'aquesta posició, el meu ideal és aconseguir una vida lliure on tothom sigui feliç. [...] Almenys davant les lleis, en el treball i la cultura. T'imagines una societat on tots els components tinguessin el necessari per viure? Una societat on no existís l'explotació abusiva dels homes?, on fossin esborrades les diferències socials, que els infants poguessin estudiar, que no hi hagués misèria, que els recursos del país fossin per a tots i que la justícia regnés?»³

3. Joan Baptista XURIGUERA, *Les hores heroiques. Del 12 de febrer al 18 de juliol de 1936* (Barcelona, Pòrtic, 1985), p. 286. Cf. també, sobre el tarannà de Xuriguera encobert en el personatge de Joan Ventura, ÍDEM, *La guerra civil. 19 de juliol 1936-26 gener 1939* (Barcelona, El Llamp, 1986), ps. 23-24. Per a una anàlisi d'aquesta darrera novel·la, vegeu Jaume BARRULL, *Memòria i ficció: la imatge de la guerra civil a les comarques lleidatanes*, dins *Literatura de la guerra civil. Memòria i ficció* (Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 2002), ps. 141-142.

ENTRE LA POLÍTICA, LA CRÍTICA SOCIAL I LA CREACIÓ: ELS FONAMENTS D'UNA OBRA LITERÀRIA MODERNA

La vocació literària de Xuriguera es desvetllà als anys vint. S'inicià en el món de les lletres com a articulista —signant, com féu durant la preguerra i l'exili, els textos únicament amb el segon nom— als diaris «El País» —on tingué al seu càrrec la secció «Página del día» que signava amb el pseudònim literari de Tirant lo Blanc—, «L'Ideal» i «La Jornada», i a les revistes «Vida Lleidatana» i «L'Opinió», tot comentant qüestions de l'actualitat política, literària o artística. D'especial interès és la funció que realitzà a «Lleida», una publicació cultural i moderna, de la qual el seu germà gran, Ramon, havia assumit la direcció el 1926 i a qui rellevà dos anys més tard quan marxà a París, després d'obtenir una beca d'ampliació d'estudis.⁴

Entre els textos de Xuriguera que veieren la llum a «Lleida», un autèntic banc de proves del futur poeta i narrador, sobresurten els dedicats a escriptors i obres —aparegudes majoritàriament a la col·lecció A Tot Vent, d'Edicions Proa, a la Biblioteca Univers i a la Llibreria Catalònia— que responen als paràmetres de la més estricta modernitat i que ens dibuixen la figura d'un àvid lector embolcallat per una nodrida cultura literària. Hi ressenya textos de narradors catalans com ara Joan Puig i Ferrer (amb lúcides anàlisis d'*Els tres allucinats* o *El cercle màgic*),⁵ Ernest Martínez Ferrando (*Tres històries cruels*), Miquel

4. Sobre aquesta remarcable publicació, vegeu Josep CAMPS i ARBÓS, *Ramon Xuriguera i la construcció d'una revista cultural moderna: Lleida (1926-1930)*, «Serra d'Or», núm. 502 (octubre de 2001), ps. 38-41; i ÍDEM, *Lleida (1921-1930): una aposta per la modernitat*, «Urc», núm. 20 (2005), ps. 48-57. Quant a la figura de Ramon Xuriguera, podeu consultar Josep CAMPS i ARBÓS, *Ramon Xuriguera (1901-1966). Biografia, activitat cultural i literatura* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007), i Nathalie COTTIN, *Gérard Xuriguera, l'exception culturelle* (Paris, Toute Latitude Éditions, 2007), ps. 7-29.

5. Xuriguera considerava *El cercle màgic*, de Joan Puig i Ferrer, «la seva gran novel·la psicològica, rural, plena de virilitat, extensa i vigorosa», ja que el celebrat autor modernista s'havia convertit en un model per a la nova literatura d'esquerres (Baptista XURIGUERA, *Llibres i Revistes*, «Lleida», núm. 105, 10-X-1929, p. 17). Especialment destacat és l'article en què ressegueix els diversos comentaris apareguts a la premsa a propòsit d'aquesta novel·la (Baptista XURIGUERA, *La crítica literària barcelonina i El cercle màgic*, «Lleida», núm. 108, 25-X-1929, p. 21).

Llor (*Tàntal*), Maria Teresa Vernet (*Eulàlia*), Josep M. Millàs-Raurell (*Entre els isards i la boira*), Josep Navarro i Costabella (*La fadrina Berta*) o Josep Pla (*Cambó i Cartes de lluny*).⁶ I també estrangers, siguin vuitcentistes: Benjamin Constant (*Adolf*), Liev Tolstoi (*Resurrecció*), Fiodor Dostoievski (*L'etern marit*), Ivan Turgenev (*Pares i fills*), Charles Dickens (*Oliver Twist*), Thomas Hardy (*Teresa dels Ubervilles*), o contemporanis: Stefan Zweig (*Vint-i-quatre hores de la vida d'una dona, Amok*), André Malraux (*Els conqueridors*), Panait Istrati (*Kyra Kyralina, El meu oncle Àngel*) o Fedor Gladkof (*El ciment*).

Pel que fa al teatre, Xuriguera aprofità les pàgines de la revista per a reivindicar dramaturgs catalans afins com ara Àngel Guimerà o Ignasi Iglésias (que llegeix en clau esquerranista per la defensa que efectuen de les classes obreres)⁷ o donar notícia de la publicació de

6. L'opinió que li mereixia l'escriptor empordanès no era gens positiva com ho evidencien aquest parell d'exemples: a l'editorial del número 98, a propòsit de la biografia *Cambó*, li retreu que «la seva fase d'historiador de la nostra política contemporània és una cosa llastimosos» i li aconsella «que faci literatura, que no comprometi tant» (B. X., *Josep Pla, historiador modern*, «Lleida», núm. 98, 25-IV-1929, p. 1). De *Cartes de lluny*, al seu torn, en critica l'esporgament i la revisió del textos prèviament apareguts a la premsa i que van donar peu al llibre publicat: «Pla no necessitava polir els seus escrits per cap concepte. Creiem que hauria fet millor si hagués continuat de la manera que havia escrit sempre, sense la coacció d'un esperit sever tan distanciat de la visió de les coses que té aquest escriptor, que al practicar mutilacions a la seva obra han de llevar-li forçosament frescor i gràcia i agilitat. I d'aquest acotament de testat d'un home que no ho semblava, el públic se'n sent profundament decebut» (Baptista XURIGUERA, *Homes i coses*, «Lleida», núm. 74, 25-VI-1928, p. 9).

7. En el quart aniversari de la mort de Guimerà, «el nostre més gran dramaturg», Xuriguera escrivia: «Guimerà, de cor d'infant, d'inquietuds d'heroi, de vigorós temperament, ha deixat al nostre teatre una col·lecció d'obres d'una valor tan gran, que per elles només, podem quedar dignament davant dels altres teatres» (B. X., *Garba*, «Lleida», núm. 76, 25-VII-1928, p. 21). Arran de la mort d'Ignasi Iglésias, l'escriptor ponentí dedicà un emotiu poema al dramaturg dels humils, els darrers versos del qual fan: «El seu nom és un símbol, gran i bell: / Humils i infants —els sants de la terra—, / on trobareu un pare com fou ell? [...] L'home cor, l'home infant, l'home ànima...!» (Baptista XURIGUERA, *En la mort d'Ignasi Iglésias, el poeta dels humils*, «Lleida», núm. 81, 10-X-1928, p. 8). A més, a propòsit de les representacions que van fer-se al Teatre Catalunya de Lleida de les peces d'Ignasi Iglésias, *Foc nou, Gira-sol i Joventut*, Xuriguera comparava la tasca social que van dur a terme ambdós dramaturgs: «Així com el gran Guimerà emocionava les multituds en massa, perquè les seves paraules els arribaven a l'ànima, així l'Iglésias les emociona perquè les seves arriben al cor. Guimerà era la passió; Iglésias era la tendresa i la humilitat. Per això el primer ha quedat com el poeta del poble; el segon, en canvi, ha quedat com el dels humils. Tots dos són proud

les darreres peces d'Ambrosi Carrion (*Pirateria*) o Ramon Vinyes (*Viatge*).⁸ Així mateix, hi opinava sobre aspectes culturals de la immediatesa més candent, com la primera convocatòria del premi Joan Crexells, que havia romàs deserta,⁹ o l'edició mutilada del *Tirant lo Blanc*, a càrrec de Josep M. Capdevila, per a la col·lecció Els Nostres Clàssics.¹⁰ Estretament relacionada amb la tasca desenvolupada a «Lleida», el 1929, va donar a conèixer el seu primer llibre: es tractava de l'edició, amb un pròleg i nombroses notes, del sainet *Els tres reis bufos o el castell de les Doveries*, de Josep Wehrle, una peça molt popular escrita vers 1870, però que no havia estat mai impresa.¹¹

Paral·lelament, el jove Xuriguera féu les primeres passes en el món de la política. El 1926, participà en el grup lleidatà del Partit Comunista Català, encapçalat per Víctor Colomer i integrat per Francesc Aguilar (dirigent del Sindicat de la Fusta de Lleida), Joan Farré (ferroviari), Sebastià Garsaball (dirigent pagès) i Josep Rodes (futur dirigent del POUM i propietari d'una sabateria).¹² Al mateix temps, des

grans, tots dos són prou genis perquè nosaltres en els estimem com devem i escoltem els seus consells que ressonaran a través dels anys com un eco indestructible aureolant la seva figura. De més, eren germans nostres» (B. X., *Garba*, «Lleida», núm. 84, 25-XI-1928, p. 22).

8. Sobre *Viatge*, Xuriguera apuntava: «Aquesta obra que gairebé és podria assegurar irrepresentable en els temps que corren és, en el fons, força suggestiva en l'aspecte de la trama i de la manera que accionen els personatges. [...] Ramon Vinyes ha sortit amb la seva d'escriure fins a l'acabament una obra d'una complexitat tan majúscula com aquesta. Nosaltres assegurariem que és una heroïcitat. I estem segurs que tothom qui l'hagi llegit no gosarà afirmar el contrari» (Baptista XURIGUERA, *Llibres i Revistes*, «Lleida», núm. 97, 10-VI-1929, p. 17).

9. Baptista XURIGUERA, *Notes*, «Lleida», núm. 87 (10-I-1929), p. 21.

10. Baptista XURIGUERA, *Notes*, «Lleida», núm. 103 (10-IX-1929), p. 19.

11. [Josep WEHRLE], *Els tres reis bufos o el castell de les Doveries* (Lleida, Tipografia Joventut, 1929). Altrament, Xuriguera en el quadern autobiogràfic inèdit *Confessions davant del mirall* indica que, el 1930, «havia escrit força coses. Novel·les: *Joan i Victorina*, *La llaçada trencada*, *Marcel Terra*. Un llarg poema *La Clota* i centenars d'articles i moltes poesies» (p. 20). Semblantment, Josep Comabella assenyalava que «en la secció d'Històries curtes de la Biblioteca A Tot Vent hi apareixerà aviat una obra seva composta de dues novel·les: *La llaçada trencada* i *Blanca*. L'una està escrita a l'entorn dels 20 anys; l'altra una mica més tard» (Josep COMABELLA, *Pròleg a Baptista XURIGUERA, L'organització de la joventut*, Lleida, Edicions L'Espurna, 1931, p. 5). Es tracta d'un material que actualment, per dissort, donem per perdut.

12. Andrew Charles DURGAN, *BOC 1930-1936. El Bloque Obrero y Campesino* (Barcelona, Laertes, 1996), p. 64 (nota 115).

del si de Joventut Republicana (el futur nucli lleidatà d'Esquerra Republicana), impulsà l'Agrupació Cultural Lleidatana, que organitzà certàmens històrics, literaris o folklòrics i conferències a càrrec de personalitats rellevants de la política i la cultura catalanes com Manuel Serra i Moret o Joan Puig i Ferrer. El maig de 1930, Xuriguera es convertí en un dels fundadors de Joventut Esquerrana, una agrupació de tendència marxista que es féu conèixer a través del manifest *A la joventut lleidatana*¹³ i de «L'Espurna», que es definia com un «Setmanari de cultura i sociologia». L'editorial del primer número en fixava la línia ideològica: «El nostre crit és: ¡A l'esquerra no hi tenim enemics! ¡Tota teoria política inclosa en el camp que va des d'una República Federal en avant, i tota teoria social, que admeti totes les aspiracions dels obrers són nostres».¹⁴ Entre els diversos articles que hi publicà Xuriguera destaca *Les Esquerres Catalanes* en què formula, per primera vegada de manera explícita, el seu ideari polític:

«El primer deure actual de tot partit català d'esquerra, doncs, no és d'afirmar la seva irreductible catalanitat. El problema social ho arrabassa tot amb la seva impetuositat característica. Millorar la condició humana és una necessitat; accedir a les aspiracions d'una raça, demés d'ésser el mot massa abstracte, és només fer justícia davant la història i fer justícia no és sempre una necessitat. [...]

La violència és l'únic mitjà per enderrocar la burgesia. La Dictadura del Proletariat és la garantia de l'estabilització del partit triomfant en la Revolució. L'estat, com tots els fenòmens socials és —segons Lenin— una superestructura de la constitució econòmica de cada època. I fou el

13. En el manifest es consignen els objectius de Joventut Esquerrana: «El nostre programa mínim, doncs, el punt de partença ample i generós que acceptem en principi per tal de fer una tasca eficaç i decidida serà el següent: República federal: Separació de l'Església de l'Estat; Escola única i laica; Qüestions socials i agràries» (Francesc AGUILAR, Josep MORLANS, Salvador SALVADÓ, Jaume TREPAT, Ricard BARQUER, Josep TEIXIDOR, Isidre PUJOL, Josep VALLÈS, Josep COMABELLA, Pere TEIXIDOR, Antoni SIRVENT, Josep SANTAULÀRIA, Jaume BARCADIT i Baptista XURIGUERA, *A la joventut lleidatana*, «Lleida», núm. 123, 10-V-1930, p. 10.). Sobre Joventut Esquerrana, vegeu Jaume BARRULL, *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930-1936)* (Barcelona, L'Avenç, 1986), ps. 211-212. Per a una aproximació general a la política lleidatana del període, vegeu Conxita MIR, *Lleida (1890-1936): caciquisme polític i lleuita electoral* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1985), ps. 397-625.

14. [S/s], *Salutació*, «L'Espurna», núm. 1 (24-VII-1930), p. 1.

propi Lenin que digué que la dictadura proletària era mil vegades més democràtica que la república democràtica.»¹⁵

L'agrupació Joventut Esquerrana ingressà, poc després de constituir-se, dins el Bloc Obrer i Camperol, com defensava Xuriguera, en oposició a la tesi proposada pel president, Enric Godàs, de fer-ho dins d'Esquerra Republicana. Xuriguera, a més, fou un dels membres de la comissió encarregada de traçar la línia política del BOC en matèria internacional, conjuntament amb Jaume Miravittles, Enric Adroher i Daniel Domingo Montserrat.¹⁶ També col·laborà al diari «Avant», nascut a Balaguer i traslladat a Lleida en convertir-se en l'«Òrgan de la CCI [Confederació Comunista Ibèrica] i portaveu del BOC de la província de Lleida»; i a la revista avantguardista «Art» amb el relat *Hilde*, l'embrió de la novel·la del mateix títol. Estretament lligats als fonaments ideològics del BOC són els dos opuscles que donà a conèixer: *L'organització de la joventut* (1931), que traeix una sincera admiració pel món soviètic, contraposat al que qualifica de «putrefacta societat capitalista»,¹⁷ i *La cuestión religiosa* (1932), que expressa un anticlericalisme *tout à fait* radical.¹⁸

15. Baptista XURIGUERA, *Les Esquerres Catalanes*, «L'Espurna», núm. 20 (4-XII-1930), ps. 4-6. Aquesta admiració per Lenin s'observa també en els mots finals de l'article biogràfic que va escriure sobre el polític soviètic: «Lenin és el pare de la classe proletària; és el nostre mestre» (Baptista XURIGUERA, *Lenin*, «L'Espurna», núm. 31, 2-IV-1931, p. 8).

16. Vegeu, sobre el BOC, Francesc BONAMUSA, *El Bloc Obrer i Camperol* (Barcelona, Curial, 1974); Jaume BARRULL, *El Bloc Obrer i Camperol (Lleida, 1919-1937)* (Lleida, Ajuntament de Lleida, 1990), i Ferran AISA, *El laberint roig. Victor Colomer i Joaquim Maurín, mestres i revolucionaris* (Lleida, Pagès, 2005).

17. Baptista XURIGUERA, *L'organització de la joventut*, ps. 12-13.

18. «Las religiones tienen los días contados. Durarán mientras se conserve el capitalismo e irán debilitándose visiblemente hasta desaparecer por completo. Dichosa la humanidad el día que se vea absolutamente libre del ogro de las religiones. Los productos de la edad de piedra se han substituido o transformado a medida que la civilización avanzaba. Sólo falta destruir este pulpo que ha logrado persistir hasta nuestros días. [...] ¡El proletariado será el que limpiará toda la basura capitalista (con las religiones inclusive) y librá a la humanidad, a los pueblos trabajadores todos, del yugo de la desigualdad de clases existente hoy, estableciendo una nivelación económica, para llegar pronto a poder dar a cada uno según sus necesidades. / Ha habido muchas religiones. Antiguamente cada pueblo tenía la suya. Los comunistas condenamos todas las religiones. Decimos: "la religión es el opio del pueblo", sin hacer distinción al-

El 4 de gener de 1932, Xuriguera s'instal·là a Barcelona i, el març de 1933 ingressà a l'Ajuntament com a funcionari interí. El 12 d'octubre del mateix any 1933, entrà a la junta directiva i presidí la Secció de Literatura i Belles Arts, de l'Ateneu Enciclopèdic Popular des de la qual, amb el suport dels companys bloquistes Marc Benet, Joan Vallespinós i Julià Gómez i Garcia-Ribera («Gorkín»), organitzà cicles de literatura proletària, conferències i cursets de literatura i teatre.¹⁹ Amb la voluntat de promoure una literatura de signe obrerista, hi va convocar el primer concurs de contes socials que disposà dels membres del jurat següents: Jordi Arquer, Lluís M. Bransuela, Josep M. Farrés, Julià G. Gorkin, Enric Lluelles, Joan Muster, Andreu Nin, Josep Tort, Joan Vallespinós i Joan Baptista Xuriguera. Hi obtingueren premis els escriptors Agustí Bartra (el primer per *A la ciutat de les màquines vivia un home...*), Agustí Esclasans (el segon per *Lenin*), Josep Comabella (el tercer per *El pacte de la fam*) i Salvador Roca i Roca (quart per *Una batalla obrera*) i que foren publicats en el volumet *4 contes socials* (1934).²⁰

A la ciutat comtal, Xuriguera participà en mítings i conferències d'activisme polític i col·laborà en els òrgans del BOC: «Front», del qual esdevingué secretari de redacció,²¹ i «L'Hora», en què, tot opo-

guna. Pero, los comunistas españoles debemos combatir, al hablar de religiones, a la religión católica. Ella ha ejercido en España, durante largos siglos, un despotismo cruel y desenfrenado. Ha dominado reyes y ha dominado, de esta manera, todo el pueblo» (Baptista XURIGUERA, *La cuestión religiosa*, Barcelona, Centro de Información Bibliográfica, 1932, ps. 2-3).

19. *Cultura proletaria. Sección de Literatura y Bellas Artes*, «Adelante», núm. 2 (17-X-1933), p. 4. Cf. AISA, *El laberint roig*, p. 165.

20. Agustí BARTRA et al, *4 contes socials* (Barcelona, Ateneu Enciclopèdic Popular, 1934). Sobre el concurs de contes de l'AEP, vegeu Ferran AISA, *Una història de Barcelona. Ateneu Enciclopèdic Popular, 1902-1999* (Barcelona, Virus / Ateneu Enciclopèdic Popular, 2000), ps. 385-386 i ÍDEM, *El laberint roig*, ps. 165-166.

21. El Redactor en cap de *Front* era Jaume Miravittles i, com a Comitè Internacional, hi constaven els noms d'Henri Barbusse, Ernst Toller, Romain Rolland, Upton Sinclair i Bernard Shaw. Subtitulat *Setmanari d'Avançada*, aquesta publicació bloquista es definia com l'òrgan de la generació nascuda «de la gran convulsió de la guerra europea i de la revolució russa». Fent professió d'eclecticisme revolucionari, les pàgines de *Front* serien obertes, segons el manifest fundacional, a «tots aquells que sentin la necessitat d'orientar el moviment obrer damunt de bases sòlides i indestructibles». *Front* assegurava que la seva simpatia amb la Revolució Russa no els faria «perdre ni un moment la nostra independència moral i la nostra llibertat de crítica» (*Manifest de front*, «Front», núm. 1, 9-VII-1932, p. 2).

sant-se ideològicament al model burgès, defensà el règim polític soviètic des de posicions anticapitalistes, federalistes i proletaritzants i, per contra, atacà polítics com ara Francesc Cambó i Santiago Casares Quiroga, el binomi religió-estat o l'anarquisme irresponsable de la CNT-FAI.²² Un dels seus articles més corprenedors i més ideològicament marcat duia per títol *La propera guerra. Per on vindrà?*; el pu-

22. Xuriguera era molt dur amb l'actitud antirepublicana de Cambó: «En el moment de l'esclat popular, durant els dies venturosos que seguiren el 14 d'abril de 1931, enmig d'aquella onada d'espontani republicanisme, Cambó, el polític que havia traït Catalunya, de tradició monàrquica, home de concomitàncies amb els més grans enemics del poble, subjecte immoral, orientador nefast, esperit cretí i egòlatra, s'amagà darrera els Pirineus, amb les orelles baixes i la cua entre cames; corregué a marxar fora de la península com una rata que es veu perseguida pels pólvors insecticides de l'ambient revolucionari que aquí es respirava» (Baptista XURIGUERA, *L'ombra fatídica de Cambó*, «Front», núm. 3, 23-VII-1932, p. 8). A Santiago Casares Quiroga, ministre de Governació del govern Azaña, Xuriguera li retragué la seva manifesta hostilitat envers el comunisme i l'augment de «forces repressives», considerades com «una provocació» envers les organitzacions obreres revolucionàries; davant d'això, feia una crida a esperar el moment per apoderar-se de l'estat i transformar-lo «en un govern obrer i camperol i poguer fer sentir el pes de la nostra justícia damunt els homes que estan al servei de l'alta burgesia, a la vegada que destruïrem totes les altres forces del capitalisme desenfrenat, que condueix avui el món en una carrera de follia!» (Baptista XURIGUERA, *El ministre de la Governació serà responsable de la sang que corri pels nostres ciutats i camps*, «Front», núm. 16, 24-XII-1932, p. 2). Com a bon militant del BOC, Xuriguera desacredità l'anarquisme i, en contrapartida, enaltí el comunisme: «La teoria anarquista cau per la base. Els entusiastes àcrates tenen peresa de llegir i de pensar. És molt còmode parlar de la lluna i dir que un dia o altre hi podrem pujar amb una escala! La teoria comunista preveu el funcionament de la futura societat, demostra per què el Capitalisme fracassat ha de deixar el pas lliure al moviment cohesionat d'obriers i camperols, i diu que el traspàs cal fer-lo d'una forma violenta, precisament apoderant-se del Poder, que és el centre de distribució, l'eix de la màquina, el cap de l'actual règim» (Baptista XURIGUERA, *La gran responsabilitat d'Isaac Puente*, «Front», núm. 14, 10-XII-1932, p. 2). Respecte a les relacions entre Església i Estat, Xuriguera tampoc no es mossegava la llengua a l'hora de denunciar-ne l'entente i de resseguir la influència de la religió en la vida pública: «això passa amb una religió imposada i sostinguda per l'Estat. Cal creure que si no fos això el poble se'n desferia completament en dos dies, pel seu propi compte, per la seva pròpia decisió» (Baptista XURIGUERA, *La religiositat del nostre poble*, «L'Hora», núm. 9, 25-II-1931, p. 9). L'anticlericalisme de Xuriguera estava estretament vinculat amb les seves posicions marxistes: «L'aigua que surt del mar torna al mar; el món va esfondrant castells de sorra; totes les coses inútils se submergeixen per sempre en l'oceà de la història i, poc a poc, van sorgint els pilars d'una nova civilització (l'espurna russa), i hom nota en la vida una sòlida transformació de totes les coses. [...] El proletariat no necessita les religions. Doncs, guerra a les religions!» (Baptista XURIGUERA, *Sodoma i Gomorra*, «Front», núm. 5, 6-VIII-1932, p. 3).

blicà a «Front», el 1932, i es feia ressò de l'atmosfera prebèl·lica que es vivia a Europa, motivada per l'exacerbació del capitalisme, enfront del qual, a parer de Xuriguera, s'aixecava el comunisme com a dic de contenció:

«El capitalisme està ja a punt altra vegada de començar una altra matança; el rellotge de la pau (pau fictícia) resta cobert de pols en les esgolfes dels ministeris de la Guerra del món burgès.

La pròxima guerra ha esdevingut ja popular, tothom en parla. El capitalisme no veu cap altra sortida a les seves crisis profundes i generals. Una nova guerra disminuirà el contingent dels sense feina; una nova guerra evitarà que els productes acumulats desmereixin de valor; un nou cataclisme farà créixer noves branques de la producció industrial; farà trontollar l'harmonia i l'equilibri de l'únic poble lliure: la URSS. [...]

Aquesta nova guerra serà una foguera mundial; cap país no estarà segur, el món cremarà pels quatre costats.

Qui anirà a aquesta guerra? Qui la farà? El proletariat, els nostres germans obrers i pagesos són els que faran la guerra. Cal, doncs, evitar la guerra; cal predicar l'abstenció per part dels nostres soldats; cal fomentar la deserció, la protesta, la rebel·lió, usar de totes les armes que estiguin al nostre abast per evitar la guerra. [...]

...Però si aquesta guerra ve, si no ha pogut evitar-se, confiem en què el proletariat sabrà usar-la per enderrocar d'una vegada per sempre el sistema social capitalista i instaurar un Govern Obrer i Pagès per a regir el nou món.

Contra la guerra!

Contra el capitalisme!

Visca la URSS!

Visca el Comunisme!»²³

En les publicacions en què col·laborà Xuriguera hi ha alguns articles especialment remarcables en tant que ens permeten de configurar-ne el pensament literari. Així, a *La nostra generació i la literatura* assaja una classificació del públic i la seva procedència: els lectors de

23. Baptista XURIGUERA, *La propera guerra. Per on vindrà?*, «Front», núm. 8 (22-X-1932), p. 6. Cf., també, per la defensa que fa del comunisme enfront del feixisme italià, Baptista XURIGUERA, *Tres règims. Mussolini-Primo de Rivera-Lenin*, «Front», núm. 6 (13-VIII-1932), ps. 4-5.

llibres polítics i de literatura socialista («vénen dels partits revolucionaris, del camp obrerista, dels homes progressius que, asseguts en una taula de despatx, senten neguits per coses dignes i humanes»), els lectors de novel·les blanques i roses («vénen de les famílies aburgesades on no entra mai un bri de llum de *modernisme*»), i els lectors de fulletó («són les modistetes, els dependents de roba, els aprenents de comerç i molts escrivents i estudiants, joves i inexperts»); el text es tanca en termes programàtics: «La nostra generació és això. Tres caràcters: obrerisme, burgesia i ignorància».²⁴ O a *La política i la literatura*, en què després de valorar «l'esplet magnífic d'escriptors joves sortits de la URSS», afirma que «l'escriptor no pot viure al marge de les lluites polítiques i socials que transtornen el món. Àdhuc no movent-se del seu palau de cristall, l'escriptor no es pot desentendre de la política. [...] El que cal és que l'escriptor s'inclini d'avui endavant envers el camp de la política obrerista».²⁵

De bracet del seu activisme polític, Xuriguera també s'endinsà en aquests anys en el terreny de la literatura. Publicà les novel·les *Desembre* (1934) i *Hilde* (1935), que reflecteixen dos dels centres d'interès de la narrativa de l'època: l'anàlisi social i la psicologia dels per-

24. Baptista XURIGUERA, *La nostra generació i la literatura*, «Front», núm. 2 (16-VII-1932), p. 5. «Abans es llegia —concretava Xuriguera— els autors; avui es llegeix el contingut del llibre. Novella moderna, atrevida, curta, d'estil tallant, sec i penetrant; lacònic, hàbil i expressiu. Fullets de divulgació, revistes polítiques, llibres sobre la URSS, novel·les socials. Què es llegeix, doncs? A un costat, Gladkov, Lebedinski, Fadeiev, Pilniak, Ivanov i Nevierov; Lenin, Marx, Trotski, Stalin, Engels, Bujarin, Plejanov i Grinko; Barbusse, Glaeser, Malraux, Sinclair, Corry, Erwin, Enno, Fax i Istrati; a un altre costat, A. Zweig, Remarque, Piscator i Kessel; Cocteau, Gide, Hardy i Joyce; S. Lewis, Rolland i V. Blasco» (ibídem). El 1929, a la ressenya de la novel·la de Fedor Gladkof, *El ciment*, premonitòriament havia escrit: «D'entre les novel·les modernes russes que darrerament hem llegit aquesta és, sens dubte, la més consistent, la més sòbria, la més viva. Tots els problemes que sorgien enmig el bullici de la revolució, els neguits d'una inestabilitat una vegada es veia venir el final de l'hecatombe, el joc difícil d'adaptació a què havien de sotmetre's tots aquells homes que havien conegut l'opressió d'abans i l'amargura del moment i la possible normalitat de l'esdevenidor, hi són tractats en aquest llibre de Gladkof d'una manera clara, descarnada, atapeïda de detalls. [...] La figura central encarna l'obrer decidit i ferm Glieb. Ell sol representa l'heroi espontani conductor d'un poble» (Baptista XURIGUERA, *Llibres i Revistes*, «Lleida», núm. 104, 25-IX-1929, p. 15).

25. Baptista XURIGUERA, *La política i la literatura*, «Front», núm. 4 (30-VII-1932), p. 5.

sonatges. El rerefons de la primera, com bé puntualitza el subtítol, «La novel·la de la revolució espanyola», és l'aixecament militar contra la monarquia que va produir-se a Jaca el 12 de desembre de 1930 a càrrec del capità Fermín Galán que, des de la localitat aragonesa, va proclamar la República. Joan Puig i Ferrer havia judicat, elogiosament, en el full de propaganda que acompanyava l'obra, la tasca de l'autor: «Estic segur, seguríssim, que hi ha en Baptista Xuriguera, un veritable novellista, un autèntic novellista que farà coses importants, que s'obrirà un ample camí».²⁶ Quant a la segona, editada amb el subtítol de «La novel·la de la joventut moderna», narra la trajectòria d'un jove amb la ferma voluntat d'esdevenir un cèlebre escriptor però, alhora, amb una obsessió malsana pel gènere femení, que l'autor exemplifica amb la història d'amor i de desamor envers Hilde, una noia alemanya que havia fugit de les urpes de Hitler. Un protagonista escindit entre un amor espiritual (la lectura i l'escriptura) i un de carnal (les dones); una dualitat que remarcava el full de propaganda de la novel·la: «Hilde explica els dos grans elements que mouen el món: el cervell i el sexe» i que refermava el primer subtítol de l'obra: «La tragèdia sexual de la joventut».²⁷

Durant els primers anys republicans, Xuriguera efectuà diverses incursions en el gènere teatral. El 1933, en el marc del BOC i de les seves plataformes periodístiques («L'Hora» i «La Batalla»), participà en l'objectiu de crear un teatre, d'orientació inequívocament proletària, com a mitjà de divulgació ideològica —i, més en concret, de propaganda— amb una peça —avui perduda— que duia per títol *El metallúrgic* i que fou estrenada, l'11 de febrer de 1933, pel Teatre de Masses del

26. El full de propaganda anava acompanyat d'altres judicis crítics sobre *Desembre* a càrrec de Joaquim Maurín, Salvador Roca i Roca i Agustí Esclasans. Aquest darrer valorava positivament la novel·la amb aquestes paraules: «Baptista Xuriguera té un to insubornablement proletari i un doll narratiu impressionant. Al costat de *Desembre*, tota la novel·la catalana actual sembla anèmica i fada, ridícula i de cartró pintat». A més, en el mateix full s'indicava els dos grups socials a què s'adreçava l'obra: «Obrer, aquest llibre és per a tu! Intel·lectual, no pots deixar de llegir aquesta obra».

27. Com indica Jordi CASTELLANOS, *Literatura catalana i compromís social en els anys trenta*, «Els Marges», núm. 69 (gener de 2002), p. 16, la novel·la «donarà la visió esquerranista d'un dels grans temes de la literatura europea dels anys trenta: el de la crisi sentimental i moral de la joventut».

BOC, al barceloní Teatre Societat del Poble Sec.²⁸ Al mateix temps que contribuïa en el repertori teatral bloquista, reflexionava en les pàgines de «La Batalla» sobre l'art revolucionari en aquests termes:

«El arte es social (Guyau). Los artistas han estado, en todas las épocas, influidos por el peso de las tradiciones: el estado, la religión, la familia, la cultura. Y es debido a esto que las obras que nos han dejado los grandes artistas que ha producido la humanidad, reflejan todas ellas el sello característico que animaba a los hombres de gobierno de su tiempo. [...]

El nacimiento del proletariado lleva consigo el nacimiento de un arte nuevo. Los sufrimientos del minero, el trabajo del metalúrgico, el constructor de las grandes centrales eléctricas, en una palabra, el héroe moderno, con su blusa azul, su gorra y sus brazos fuertes, dan a los poetas, pintores, escultores, dramaturgos y escritores, materiales abundantes y de calidad para construir con ellos sus obras artísticas.

Estos artistas, sin embargo, son proletarios. El movimiento obrero, al dar origen a este nuevo arte, no puede sufragar sus gastos. Los artistas no pueden vivir tan sólo fomentando estos nuevos elementos artísticos. Pero el arte proletario sigue su curso. Responde a una necesidad histórica. Sigue el ritmo del movimiento político de los obreros en su lucha contra el capitalismo.

Justifica la idea del proletariado internacional (obreros y campesinos) de tomar el poder por sus propias fuerzas y para sí mismo. El arte proletario corona las luchas diarias de los trabajadores. Pinta, describe y canta el trabajo ardiente, la caldera roja, la máquina veloz.

El proletariado, en sus luchas político-sociales, lleva pegado a él, además de la razón suprema que le ampara, un arte que le eleva a todos los niveles culturales y a todos los sentimientos humanos. Esto le da, también y en definitiva, categoría histórica.»²⁹

Al marge d'aquest activisme en l'*agitprop* del BOC, Xuriguera va escriure un parell de peces inèdites de costums moderns destacables

28. Vegeu, sobre el teatre impulsat des del BOC, Christopher H. COBB, *La cultura y el pueblo. España, 1930-1939* (Barcelona, Laia, 1981), ps. 58-67; ÍDEM, *Teatre del proletariat-teatre de masses. Barcelona, 1931-1934*, «Els Marges», núm. 21 (gener de 1981), ps. 121-128, i DURGAN, *BOC 1930-1936. El Bloque Obrero y Campesino*, ps. 513 i 530 (nota 7).

29. Baptista XURIGUERA, *Arte revolucionario*, «La Batalla», núm. 142 (27-IV-1933), p. 6.

per la gosadia moral amb què tracta les relacions de gènere i per l'obertura de mires respecte a la condició de la dona. La primera, *La meva dona és aquesta*, enllestida l'octubre de 1935, s'inicia amb el casament arranjat, de conveniència, entre Eulàlia i Albert, un matrimoni que poc després es trenca: ella fuig a Amèrica i refà la vida amb Joan; ell s'ajunta amb una amiga de la seva dona, Antònia; vint anys després, Eulàlia torna a aparèixer en la vida d'Albert i, malgrat les pressions dels oncles d'ella, que intenten que el matrimoni repregui la vida en comú, Albert decideix restar fidel a Antònia. La segona, *La ferma resolució* —probablement escrita als primers anys trenta—³⁰ és un drama al voltant de dos joves, Lluís i Eva, que intenten mantenir el seu amor, tot i l'oposició dels pares d'ell que veuen en la relació una manera de perdre els privilegis socials de què gaudeixen.

Si a *La meva dona és aquesta*, Xuriguera planteja la dualitat entre l'amor institució i les relacions sentimentals lliures, en una mena de rèplica als estovaments sagarrians, ja que l'Albert —contra les convencions instaurades— tria de viure amb l'«amistançada»; a *La ferma resolució*, també aborda el tema de les relacions afectives més controvertides des de l'òptica moral, per bé que el nus del conflicte és el desclassament social entre la jove parella i la reacció de rebuig que causa en els pares d'ell, atès que Lluís és fill de casa rica, mentre que Eva prové d'una família misèrrima i, de ben jove, es veié abocada a la prostitució.

En totes dues peces, les posicions anticlericals i moralment avançades de Xuriguera, que exposà en els seus articles d'opinió política, queden molt diàfanes darrere de l'anècdota d'uns amors que les convencions coetànies feien problemàtics. A *La ferma resolució*, per exemple, Lluís es debat amb les seves contradiccions burgeses i, *mutatis mutandis* al seu homòleg de *La meva dona és aquesta*, amb les convencions establertes, mentre es dol de la manca de solidaritat i de l'egoisme dels consemblants i, alhora, somnia «un regne d'harmonia» en què la justícia i la igualtat triomfarien entre els homes.³¹

30. No hi ha, en el manuscrit de *La ferma resolució*, cap indicació que ens permeti datar l'obra. Tanmateix, per la temàtica tractada per Xuriguera, ens inclinem a creure que podria ser del mateix període que *La meva dona és aquesta*.

31. «El món que vivim —es plany Lluís— no és pas excellent ni just, i nosaltres, que podríem fer-hi tant, ens sentim emportats per l'egolatria. Quan arribarà aquell dia

Finalment, en l'àmbit de la poesia, Xuriguera havia d'editar, en vigílies del 19 de juliol, un llibre de poemes, *El cor vermell*, dins la prestigiosa col·lecció Publicacions de La Revista, però l'esclat de la guerra i la revolució va estroncar el projecte, que no es va fer realitat fins al 1958. Tot i la varietat de temes i estils que es poden detectar en aquest recull primerenc, els poemes més atractius són els escrits entre els anys 1928 i 1930 que testimonien l'interès de l'autor pel món de l'avantguardisme i la modernitat: *Oda al ciment armat*, *Ràdio-Telefonia*, *El fonògraf*, *Oda a l'aeroplà*, *Una màquina d'escriure* o *Autòpsia de la pluja* són els títols d'algunes de les composicions que s'emmarquen en aquesta línia.

EL COMPROMÍS ANTIFEIXISTA DURANT EL PERÍODE BÈLLIC I REVOLUCIONARI

Poc després d'esclatar la guerra i la revolució, Xuriguera entrà a formar part de la comissió organitzadora de l'efímera Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials, conjuntament amb Julià G. Gorkin, Joan Baptista Acher («Shum»), Salvador Roca i Roca, Jordi Arquer, Melcior Niubó («Niu»), Francesc Serinyà, Josep Contel, Emili Sabater i Josep Comabella. A la convocatòria, signada a Barcelona el 29 de juliol de 1936 i publicada a la premsa barcelonina l'1 d'agost, es feia una crida als obrers, camperols i estudiants perquè s'adherissin a la nova agrupació nascuda de la fornada de les noves circumstàncies:

«El feixisme és enemic marcat de la cultura. I en el gran radi de la cultura dels pobles s'hi troba l'art.

En aquests moments de lluita aferrissada contra el feixisme, els escriptors i artistes de Catalunya no podem quedar al marge dels esdeveniments.

que ens haurem cansat de contemplar el panorama de les nostres deficiències i procurarem establir esplendent un regne d'harmonia! Fins aleshores no haurem vist clar que cal no ajupir-se davant de cap contratemps; que cal saber dominar el mite del destí i agafar-lo amb les dues mans, i destruir la seva potencialitat i aniquilar-lo, aixafar-lo mica a mica fins a tenir-lo fermat i descomponent-se a sota dels nostres peus» (Baptista XURIGUERA, *La ferma resolució*, manuscrit inèdit, s.d., p. 8).

Vivim en una societat i els canvis que en ella s'operin no poden passar desapercebuts. Malgrat que no vulguem, hi estem obligats i supeditats a totes les contingències.

Si el feixisme hagués guanyat, no hi hauria llibertat d'expressió artística, i a Catalunya i Espanya sofriríem una vida com la d'Itàlia i Alemanya, on la llibertat intel·lectual és conculcada i el pensament de tots ha de romandre estancat, privat d'acció i enmig de contínues vexacions.

Aquestes grans fogueres que ara hem vist, en els edificis religiosos, aleshores les hauríem vistes amb els llibres que una intel·ligència mesquina hauria triat de totes les biblioteques.

Ara, amb l'aixafament del feixisme, hem vist tota classe treballadora que es llançava a ofrenar generosament la vida per tal de privar l'entronització del monstre.

Nosaltres, escriptors i artistes, que sentim bategar dins de nosaltres uns ideals de justícia humana, no podem estar absents en aquests instants en què es debaten coses importants per a nosaltres.

No es tracta de fer una agrupació de partit o de secta. L'important és reunir-nos tots els escriptors i artistes que sentim l'emoció de la lluita del moment, i vagi adreçada la nostra simpatia envers el moviment obrer, que lluita també per nosaltres, heroicament i noblement.

Contra el feixisme! Per una societat socialista!»³²

A l'agost de 1936, Xuriguera retornà a Lleida per a formar part de l'ajuntament en representació del POUM, una fusió de partits d'ideologia comunista heterodoxa en la qual s'havia integrat el BOC, després que el govern de la ciutat fos reemplaçat per un comitè municipal. Li fou encomanada la Regidoria de Cultura, i una de les primeres tasques que dugué a cap fou la creació del Servei Municipalitzat de Teatres i Cinemes per evitar que el sindicat cenetista s'apoderés de la gestió dels locals d'espectacles de Lleida.³³ Com indica Joan Sagués San José, «la mesura estava justificada perquè un servei amb tantes possibilitats formatives i polítiques no podia dependre d'empresaris privats sinó de la

32. *Agrupació d'Escriptors i Artistes Socials*, «La Humanitat», 1-VIII-1936. Cf. Maria CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)* (Barcelona, Curial Edicions Catalanes / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1994), p. 93; i Francesc FOGUET I BOREU, *POUM: cultura i teatre a la rereguarda republicana (1936-1939)*, «Serra d'Or», núm. 491 (novembre de 2000), ps. 57-61.

33. Sobre la municipalització dels espectacles públics a Lleida, vegeu XURIGUERA, *La guerra civil*, ps. 88-91.

tutela del govern local».³⁴ L'octubre de 1936, el comitè fou dissolt i substituït per un ajuntament format per 33 regidors, tal com corresponia als municipis que superaven els 20.000 habitants; Xuriguera, amb la remodelació, esdevingué vocal de la Conselleria de Treball.

Paral·lelament a les tasques administratives, Xuriguera assumí la direcció del diari «Combat», que va néixer el 25 de juliol de 1936 com a òrgan de la Joventut Comunista Ibèrica a les Terres de Ponent. El periòdic es presentava com l'hereu directe de la història del moviment obrer lleidatà i continuador de la tradició iniciada per publicacions com «L'Espurna» (1930-1931). Entre els textos que hi publicà —a banda dels editorials, que no arribà a signar— destaca el poema *Soldat, alerta*, fidel als postulats revolucionaris, i que podríem considerar, en certa manera, com el germen de la futura peça teatral *Els pares dels soldats* (1937):

«Soldat!
 Estiguis preparat.
 No deixis el fusell,
 no abandonis les bales.
 El poble et necessita
 per poder deslliurar-se.
 Tu tens pares, germans, dona i amics:
 ells són el poble.
 Quan soni l'hora
 de la Revolució Social,
 tu vindràs;
 deixaràs la trinxera,
 deixaràs el combat
 i aniràs a lluitar amb els teus germans.
 L'obrer també vindrà:
 ell deixarà la fàbrica,
 apagarà el motor per encendre el fusell,
 i en el gresol del món que crearà
 hi deixarà el martell.

34. Joan SAGUÉS SAN JOSÉ, *Una ciutat en guerra. Lleida en la guerra civil espanyola (1936-1939)* (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003), p. 492. L'estudi documenta a bastament les activitats de Xuriguera a la capital de Ponent durant el període bel·licorevolucionari.

També vindrà el pagès:
la reu restarà al camp,
farà jeure l'aixada per aixecar el fusell,
i en el gresol del món que crearà
hi deixarà la falç.

Tu deixaràs en el gresol
la sang del poble,
i pintaràs martell i falç de roig.

Soldat!
Cal assaltar l'Estat,
cal fer-lo nostre.
No podem fer-ho sense tu;
tu véns del poble i al poble has de tornar.
Tu vindràs
a unir-te amb els obrers i amb els pagesos,
a fer el front invencible.
Observa sempre contra qui dispare
i qui t'ordena disparar,
i pensa
que no tens sempre l'enemic davant;
tu el tens darrere.
Quan vegis enfront del fusell,
vestits blaus, pits oberts.
i algú et crida: «Germà!»
són els teus, no disparis, és el poble
que va a conquerir el món.
Vés amb ell.
Si tens l'enemic darrere,
gira't i posa't enfront seu.

Soldat!
Estiguis preparat.
No deixis el fusell,
no abandonis les bales.
Tu véns del poble i al poble has de tornar.»³⁵

35. Baptista XURIGUERA, *Soldat, alerta*, «Combat», 11-VIII-1936. Dos altres poemes de Xuriguera, significatius des del punt de vista ideològic, són *A Saragossa!* («Combat», 27-VIII-1936) i *Guerra i revolució a Espanya* («Combat», 7-XI-1936). Del

Xuriguera es mantingué com a director de «Combat» fins al 30 de gener de 1937, quan aquesta publicació va ser substituïda per «Adelante», un diari de la mateixa ideologia pousista i editat en castellà per la proximitat del front aragonès. A partir d'aquesta data, «Combat» va restar com un setmanari que, val a consignar-ho, tingué una durada curta. Entre els articles de Xuriguera que hem localitzat a «Adelante», destaca *En honor a la verdad*, que apunta, seguint els plantejaments pousistes, una radicalització política en virtut de la qual denuncia el rumb —einentment repressiu— que havia pres el règim soviètic de Stalin:

«Mi artículo obedece a un sentimiento de protesta ante los crímenes monstruosos de Moscú. Mi espíritu libre se rebela ante la condeñación de la vieja Guardia Bolchevique y los métodos que se siguen. ¿En qué país y en qué edad hay precedentes de juicios a puerta cerrada, sin derecho a defenderse y solamente con dos sentencias: la absolución o el fusilamiento?»³⁶

En plena convulsió revolucionària, el 15 de desembre de 1936, estrenà, a benefici del Socors Roig del POUM, al lleidatà Teatre Victòria, el drama social *La pau regna al camp*, l'única peça que publicà du-

primer, n'escollim la segona estrofa: «Aixequem ben enlaire / els nostres punys estrets. / Enlaire, ben enlaire! / Cada puny un fusell, / cada fusell cent bales, / cada bala, que dugui / l'odi de tots els pits. / Trets de plom i trets d'odi / esclafaran el monstre / del feixisme assassí.» Del segon, en reproduïm la darrera: «Contra el feixisme! / La lluita és a mort! / Li esclafarem la testa / o morirem lluitant. / Salut, obrers d'Ibèria! / Pensem en la victòria! / Guerra a mort al feixisme! / Després del gran triomf, / de la Revolució i de la guerra, / tindrem pau i treball / en la Unió lliure de Pobles Lliures d'Ibèria».

36. Baptista XURIGUERA, *En honor a la verdad*, «Adelante», 16-VI-1937. Altres textos de Xuriguera que traspuen una presa de posició similar són *Los nuevos defensores de la patria* («Adelante», 1-II-1937) i *¿No os habíais enterado todavía, camaradas?* («Adelante», 3-II-1937), signats amb el pseudònim de Juan Ventura, el mateix que utilitzà durant la postguerra a les col·laboracions a *Ressorgiment* i que, com hem apuntat, fou també el nom del protagonista del cicle narratiu «La vida de Joan Ventura». En el darrer article suara esmentat, Xuriguera contraposa la política del POUM amb la del PSUC: «Todos los dirigentes del PSUC en Cataluña, al igual que los del PCE en España, no piensan, no discurren, no pueden tener una idea propia. Para comentar cualquier suceso, por insignificante que sea, tienen que esperar a que el “padrecito” Stalin les ordene cómo tienen que hablar. / Los que llevan el PSUC y los fanáticos hasta la estupidez de la sección española de la III Internacional, no han sido nunca comunistas o socialistas concientes. Han pertenecido a una capa social híbrida, algo así como si dijéramos el limbo político».

rant la dècada dels trenta.³⁷ Influïda pel «realisme social» de *Terra baixa* i *La festa del blat*, d'Àngel Guimerà, i també l'ibsenianisme d'*Aigües encantades*, de Joan Puig i Ferrer, l'acció transcorre en «un poble de la comarca de Lleida» i reflecteix un conflicte social entre un jornaler i el propietari d'unes terres, que culmina amb la mort violenta del segon, definit, a l'escena d'inspiració guimeraniana que clou l'obra, com «la cuca verinosa que ens xuclava la sang; el corb que s'alimentava de les nostres vides! He mort el tirà! Ja ningú més no sofrirà les seves injustícies. Sense ell tot seguirà un nou camí! He mort l'obstacle! La pau regna al camp!».³⁸

Correlat dels plantejaments ideològics de Xuriguera, *La pau regna al camp* exposa un enfrontament familiar generacional —el pare, catòlic integrista i terratinent cruel, *versus* el fill Octavi, partidari d'unes relacions més humanes amb els treballadors— acompanyat d'un altre de sociolaboral —l'explotació dels jornalers i les dures condicions de la vida al camp contra les quals es rebel·la Enric, un dels treballadors, que malda per salvar la seva mare malalta. En el rerefons, hi batega el lloc comú de la dicotomia camp/ciutat i l'evolució de les relacions en el món pagès respecte a les mutacions urbanes, encarnada en els dos fills de la casa del cacic del poble: Octavi, l'hereu, cor noble, no vol convertir-se en un «amo» despòtic com el seu pare, mentre que Tomàs, que ha tastat els plaers de la ciutat, és un cràpula, cínic i amoral, que deixa prenys una pobra minyona i que s'erigeix en l'autèntic successor de la casa.

Amb certs tocs iglesians i alguns elements melodramàtics, la peça de Xuriguera sembla fer-se eco dels enfrontaments a pagès (entre ra-

37. Mercès a un quadern en què Xuriguera havia anotat cadascuna de les representacions efectuades de *La pau regna al camp*, podem saber que l'obra va fer una gira per les terres ponentines: Lleida (15-XII-1936 i 30-III-1937), Maials (17-I-1937), Llardecans (17-I-1937), Belianes (14-II-1937), Alcoletge (20-II-1937), Tèrmens (21-II-1937), Vilanova de la Barca (21-II-1937), Vilanova de Bellpuig (28-II-1937), Bell-lloc (28-II-1937), Corbins (6-III-1937), Raïmat (7-III-1937), Alpicat (7-III-1937), Almenar (11-III-1937), Alfarràs (13-III-1937 i 14-III-1937), els Alamús (17-III-1937), Granyena de les Garrigues (21-III-1937), Ivars d'Urgell (28-III-1937), Torres de Segre (22-IV-1937), Mollerussa (25-IV-1937), Ponts (1-V-1937), La Pobla de Segur (2-V-1937), Camarasa (16-V-1937), Montgai (16-V-1937), Balaguer (18-V-1937) i Soses (23-V-1937).

38. Baptista XURIGUERA, *La pau regna al camp* (Lleida, Edicions Combat, 1936), p. 64. Xuriguera presentà, sense èxit, aquest text als premis Ignasi Iglésias de 1937 i Teatre Català de la Comèdia de 1938.

bassaires i propietaris) que donaren lloc a la polèmica Llei de conflictes derivats dels contractes de conreu, votada pel Parlament de Catalunya el juny de 1933. Aquesta primera llei reformadora de caire social deu ser al darrere de *La pau regna al camp* i, més concretament, de les paraules d'un dels jornaleros de l'obra més conscients de la seva condició d'explotat:

«RAMON. [...] La terra és d'aquell qui la conrea; d'aquell qui la treballa. No és just que ell [Sr. Lluís, el cacic] s'aprofiti del que no li pertany. Ell no l'ha regat amb la suor del seu front; ell no pot estimar-la sinó com una font d'ingressos. Quin contacte hi té ell amb la terra? Cap, ni avui ni mai. Som nosaltres que sembrem la llavor; som nosaltres que seguem i batem; som nosaltres que esperem la collita amb una gran quimera al cor i una esperança lluminosa als ulls. És injust, doncs, que li lliurem allò que nosaltres hem suat. La terra seria seva si la treballés ell. Avui no ho pot ésser. Mentre la treballem nosaltres, la terra no serà seva. La terra serà nostra.»³⁹

En les pàgines de «Combat», B. Porta valorava positivament l'estrena de *La pau regna al camp* del «camarada» Xuriguera, tot destacant-ne els mèrits: en primer lloc, la «veritat» i la «sinceritat» que transmetia («L'ambient de l'obra és l'ambient del camp lleidatà, el problema és un problema de debò i els personatges són vius, existeixen a cada poble»); segonament, la manca d'un personatge central, ja que portava a escena «un tros sencer i complet de la vida rural», i, des del punt de vista ideològic, el plantejament original d'un cas de caciquisme:

«La major part d'obres de tesi, d'obres que volen tenir un caràcter social, es perden en una sèrie d'argumentacions filosòfiques que l'autor posa en boca dels personatges per a justificar la solució plantejada. A voltes aquesta mena d'obres arriben a semblar un míting col·lectiu. *La pau regna al camp* no pateix de tal defecte. Deixa els conflictes plantejats i els resol d'acord amb els justificants que cada personatge porta a dins, sense entretenir-se en discursos.»⁴⁰

39. XURIGUERA, *La pau regna al camp*, ps. 58-59.

40. B. PORTA, *Les estrenes*, «Combat», 16-XII-1936. A la mateixa ressenya s'assenyala l'enorme èxit de què va gaudir l'obra la nit de l'estrena: «En relació a la valor

Amb motiu de l'exclusió del POUM del govern de la Paeria el juny de 1937, Xuriguera deixà Lleida i retornà a Barcelona. La campanya estalinista contra el POUM, després de la *débâcle* dels Fets de Maig, situà els militants d'aquest partit comunista dissident en la clandestinitat.⁴¹ A Barcelona, Xuriguera es dedicà, fonamentalment, a la creació d'una literatura de combat al servei de Catalunya i de la República: va escriure la peça que romanía inèdita fins ara i que donem a conèixer en aquest paper, *Els pares dels soldats* (1937), i presentà, sense sort, el recull de poemes que no havia pogut publicar, *El cor vermell*, al premi Joaquim Folguera.⁴² També col·laborà amb alguns poemes a la revista «Catalans!», dirigida per Josep Roig i Guivernau i que va iniciar la seva trajectòria el 20 de febrer de 1938. L'abril d'aquest any, es traslladà amb la seva muller, la balaguerina Dolors Solà —amb qui s'havia casat el 17 desembre de 1936— i la seva mare a viure a la Vajol. Durant l'estada en aquest poblet empordanès, va escriure *L'amor damunt camp d'or* i el text autobiogràfic *Els núvols de l'Empordà* (1984). Al llarg de 1938, dos fets van trasbalsar profundament Xuriguera: en primer lloc, a l'estiu, el seu germà Ramon abandonà Catalunya i es traslladà a París seguint els passos de Joan Casanovas i Maristany, president del Parlament de Catalunya, de qui era secretari personal des de l'abril de 1931;⁴³ i, segonament, els altres dos germans,

que espectacularment pugui tenir, no ens cal ni parlar-ne, puix que el públic que omplia a vessar el teatre, demostrà a bastament la seva aprovació en nodrits aplaudiments, que se succeïen a cada moment interessant de l'obra i fent sortir l'autor a escena al final del segon acte i a l'acabament».

41. XURIGUERA, *La guerra civil*, ps. 195-197.

42. Informació procedent de l'ordre de 22 de desembre de 1937, signada per Carles Pi i Sunyer, Conseller de Cultura, que és reproduïda al «Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya», núm. 359 (25-XII-1937), p. 1.245. El poemari de Xuriguera —semblantment a *Invençions*, de Màrius Torres—no va obtenir cap vot. Els membres del jurat, Clementina Arderiu, Alfons Maseras, Bartomeu Rosselló-Pòrcel, Marià Mament i Salvador Espriu, van atorgar el premi a *Les elegies i els jardins*, de Josep Lleonart, mentre que *Combat del somni*, de Josep Janés i Olivé, va restar-ne finalista; el recull d'Agustí Bartra, *Cant corporal*, només va aconseguir un vot. Per a la descripció de les votacions, vegeu [S/s], *Josep Lleonart. Premi Folguera 1937*, «La Publicitat», 24-XII-1937; i CAMPILLO, *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936-1939)*, p. 283.

43. Sobre els motius de la ruptura de Casanovas amb els dirigents del seu partit, Esquerra Republicana de Catalunya, que van provocar la seva marxa a l'exili, vegeu la biografia de Joan CASANOVAS I CUBERTA, *Joan Casanovas i Maristany, president del*

Pere i Pau, moriren al llarg del mes d'octubre: el primer a 35 anys, en combat al front de l'Ebre; el segon, a 25 anys, víctima d'odis polítics.⁴⁴

Els pares dels soldats. Estampa de rereguarda en un acte, l'única peça de temàtica bèl·lica de Xuriguera, participà infructuosament en el «concurs d'obres teatrals de cara a la guerra» que la Federació Catalana de Societats de Teatre Amateur convocà el novembre de 1937.⁴⁵ Datada a Barcelona el mateix mes de la convocatòria i presentada amb el lema «Cors i guerra», l'acció de l'«estampa» té lloc en «una placeta d'una barriada de Barcelona» en temps coetani al de l'escriptura, com es fa notar en la didascàlia inicial: «És un matí de novembre del 1937. Fa prop de setze mesos que dura la guerra contra el feixisme». Del ventall de personatges, pertanyents a la menestralia barcelonina, en destaca l'angoixa dels parents dels soldats, sobretot dels pares, o el neguit d'una jove gràvida, Rosa, que espera que el seu promès torni del front per a poder-s'hi casar.

La peça breu de Xuriguera s'inscriu en els intents de crear una dramaturgia de circumstàncies que assajaren dramaturgs com ara Joan Oliver (*La fam*), Ramon Vinyes (*Comiats a trenc d'alba*), Lluís Capdevila (*Nadal en temps de guerra*), Josep Roig i Guivernau (*Un dia de novembre*) o Maria Carratalà (*Florentina*).⁴⁶ A diferència dels textos coneguts fins ara, la majoria dels quals són ubicats en el front

Parlament de Catalunya (Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1996), ps. 255-268.

44. Segons Xuriguera, el seu germà Pau va ser detingut al Perelló, tornant del front de l'Ebre, i executat per membres del SIM (Servei d'Investigació Militar) —uns «elements fanàtics i sicaris obedients d'un determinat sector polític [...] el sectarisme estalinista que s'havia apoderat de l'exèrcit» (Joan Baptista XURIGUERA, *Diari del primer any d'exili a França*, Barcelona, Editorial 7 i 1/2, 1981, p. 72)—, acusat d'haver mantingut contactes amb organitzacions feixistes, per bé que oficialment va ser donat per desaparegut en acció de guerra el 4 d'octubre. Aquest fet va ser determinant en l'evolució ideològica de Xuriguera que, en temps de postguerra, va abandonar completament els pressupòsits marxistes.

45. Vegeu Francesc FOGUET I BOREU, *El teatre amateur català en temps de guerra i revolució (1936-1939)*, «Els Marges», núm. 62 (desembre de 1998), ps. 7-40. Ara sabem que, en aquest concurs, s'hi presentà també Maria Carratalà amb dos textos: *Juventut femenina* i *La mort al parapet*. Vegeu Francesc FOGUET I BOREU, *Florentina, una peça inèdita de Maria Carratalà*, «Pausa», núm. 25 (desembre de 2006), ps. 65-95.

46. Vegeu *Teatre de guerra i revolució (1936-1939)*. *Antologia de peces curtes*, pròleg i edició de Francesc FOGUET I BOREU (Tarragona, Arola, 2005).

bèl·lic, *Els pares dels soldats* s'inspira, a l'estil dels quadres costumistes del vuit-cents, en la rereguarda barcelonina, i dóna veu als sectors populars de la ciutat de Barcelona que opinen sobre la guerra: la confiança en la victòria, l'ajuda que els feixistes reben d'Itàlia i Alemanya o el blasme dels bombardeigs indiscriminats. A través de personatges com Neus o Miquel, critica també les actituds frívoles, inconscients o interessades en relació amb l'esforç i el sacrifici que, en moments de penúria, reclama la guerra.

Com havia fet en l'article profètic *La propera guerra. Per on vindrà?*, publicat a «Front» el 1932, Xuriguera mostra el patiment de les classes populars —especialment de les dones— que tenen els fills (o el promès, en el cas de Rosa) al front. L'alegria per l'arribada de Joan s'entela per la notícia de la mort d'un dels joves soldats del barri. El parlament de Joan, a l'escena 15, pinyol del missatge ideològic de la peça, exposa amb claredat —com els textos de Vinyes o de Capdevila esmentats— les raons i la legitimitat de la lluita contra el feixisme i, a pesar de l'odi envers la guerra, la necessitat de fer-la per defensar la terra i, un cop guanyada, tornar als llocs de treball i construir una societat més justa.⁴⁷

A la Vajol, com hem dit, enllestí una nova peça, *L'amor damunt camp d'or*, datada el 9 de novembre de 1938, de ressonàncies modernistes i rerefons moral. L'argument gira al voltant de dos germans, Robert i Màrius, amb caràcters contraposats: mentre que el primer, banquer i especulador, és un ferm partidari del maquinisme i del darwinisme social i es mostra obsedit pels diners, els negocis i el luxe; el segon, en canvi, és un pintor que mena una vida bohèmia i que menysprea allò que representa el seu germà. L'enamorament entre

47. El discurs de Joan recorda la intervenció que *a posteriori*, el 26 de maig de 1938, va fer Rafael Tasis, a propòsit de la ineludible necessitat de fer la guerra, en el cicle de conferències adreçat a la joventut que organitzà el Casal de la Cultura: «Cal fer la guerra íntegrament, totalment. Cal abocar-se a la guerra, anar-la a cercar perquè vegi que no ens fa por, perquè nosaltres, pacifistes convençuts, homes de dret i de democràcia, veiem en ella l'instrument dolorós, però segur, que ens guanyarà la llibertat i el dret de dir-nos homes. Perquè sabem que el destí del món està a les nostres mans i que si nosaltres som vençuts, la democràcia moriria o s'eclipsaria a Europa per un llarg període de temps» (Rafael Tasis i MARCA, *Barcelona, capital d'Espanya*, «La Publicitat», 27-V-1938).

Màrius i Carlota, la dona de Robert, accentua la confrontació entre els germans i condueix al trencament del matrimoni, malgrat els intents desesperats de Robert, que, com Torvald de l'ibseniana *Casa de nines*, només cerca evitar el descrèdit social.

De nou, per tant, un drama realista de relacions amoroses marcat «pel que diran» que, amb algun atreviment moral (com l'enamora-ment que sent Marina, la filla de Robert i Carlota, envers Màrius) i una defensa de la llibertat individual (l'amor veritable) enfront dels prejudicis o de les convencions restrenyidores, posa en solfa, a la manera de l'acarament entre prosa i poesia de Rusiñol, dues concepcions de vida diferents: la del capitalisme més salvatge i la del lliurepensament i del culte de l'esperit, representades pels dos germans. Al capdavant, Robert i Màrius, el banquer i l'artista, condensen «els dos pensaments que divideixen el món».⁴⁸ A l'acte segon, en la línia dels discursos modernistes sobre el paper de l'art, la tertúlia pictòrica a l'estudi de Màrius desgrana diversos plantejaments pel que fa a les relacions entre l'artista i la seva societat i, en certa manera, defensa —en boca de Joanot— un art combatiu, idealista, aliè als gustos dominants:

«JOANOT. [...] L'artista és el creador veritable. Sense art, tot és ignorància i ruïnesa. I l'art és emoció. Arreu. En música, en poesia o en pintura. L'art és emoció. L'artista que no sent emoció no és artista. No pot crear. Allò que molts anomenen modernisme dins de l'art és moltes vegades incapacitat i maquillatge. El veritable artista, el geni, quan crea, és el qui posseeix el sentit humà, universal i etern de les coses i també a quell altre del domini de la bellesa en la forma i en l'estil.»⁴⁹

48. Baptista XURIGUERA, *L'amor damunt camp d'or*, manuscrit inèdit, 1938, p. 3-B.

49. XURIGUERA, *L'amor damunt camp d'or*, p. 13-C. Unes idees similars a les de Joanot ja havien estat expressades anteriorment per Xuriguera. Així, a propòsit de la trajectòria literària de Joan Puig i Ferrer indica que «el que interessa de l'home, doncs, i de la humanitat, és l'ànima. L'art és ajudar a que els homes es donguin una gran abraçada d'amor i de pietat» (Baptista XURIGUERA, *Dues grans conferències de Joan Puig i Ferrer*, «Lleida», núm. 92, 25-III-1929, p. 11). Semblantment, en el comentari a la traducció castellana del llibre *El arte y la vida social* (1929), de Gueorgi Valentinovich Plejánov, havia assenyalat que «l'Art per l'Art és, per nosaltres, només que una frase sonora i escaient, sense base ni raonaments dignes que la puguin defensar, sense consistència per a resistir un detingut estudi. Si es disseca, del significat d'aquesta frase, no en queda res, tot resta evaporat; ella mateixa s'anulla, s'atrofia, s'agredeix; és freda, cursi, impròpia d'un artista del nostre temps. No arriba a enigmàtica, és

Arran de conèixer la notícia de la caiguda de Barcelona, el 26 de gener de 1939, Xuriguera decidí travessar la frontera i s'exilià amb la seva muller a França, a les localitats occitanes de Caussade i de Montauban. La decisió de passar a França era irrevocable, ja que, com deixà escrit a *La guerra civil*, en el seu cas, «la vida no era ja possible ni amb els uns ni amb els altres».⁵⁰ En passar la frontera, Xuriguera deixava enrere «el dolor i la tragèdia, les il·lusions destrossades i els esforços inútils, la sang i la mort, el martiri dels homes i de la terra, les esperances perdudes i el fantasma d'aquelles hores heroïques».⁵¹ Plasmà també l'experiència dramàtica de l'èxode a *Diari del primer any d'exili* (1981) i a la novel·la autobiogràfica *El pont de l'exili* (1987). N'és una mostra significativa l'anotació datada el 7 de febrer i que aplegà en el dietari esmentat:

«Fa pocs dies que sóc fora de Catalunya i hi penso. Catalunya, la màrtir, l'heroïca, la immortal, apareix tothora davant els meus ulls.

Què serà d'ella ara? Nombroses ciutats destruïdes. I també les seves institucions, les obres d'enginyeria i la riquesa dels camps. I, encara, els arxius, i les biblioteques. I la llengua i l'economia. I els costums. Tot Catalunya es troba llatzerada, plorant i sofrint mil tortures. I els seus fills? Els obrers, els artistes i els homes de ciència, tot el poble català ha de fugir de la seva terra o morir sota les armes de l'invasor.

Cada dia arriben notícies d'afusellaments. La fera està assedegada i no para d'anorrear catalans i altres germans d'Ibèria. Però pel damunt de tot, intenta aixafar la personalitat catalana, l'amor a la pàtria, la bella parla, l'esperit treballador i progressiu, la intel·ligència reconeguda. A cada poble arriba la grapa venjadora, i l'espasa continua sense fatiga la seva tasca destructora. Poques vegades Catalunya ha passat per un període de violència de tan grans proporcions com el que sofreix avui. [...]

Pobra Catalunya! Tot un poble corre avui cap als Pirineus, perseguit per la por i el terror».⁵²

més aviat innocent (si diguéssim ingènua seria considerar-la massa)» (Baptista XURIGUERA, *L'Art per l'Art*, «Lleida», núm. 105, 10-X-1929, p. 6).

50. XURIGUERA, *La guerra civil*, p. 269.

51. *Ibid.*, p. 278.

52. XURIGUERA, *Diari del primer any d'exili a França*, p. 20.

A l'exili, Xuriguera continuà, amb grans dificultats, la seva obra literària i participà en diversos projectes de caire polític i cultural, sempre a favor de Catalunya (ben aviat, el 6 de novembre de 1944, va ser un dels creadors, a Montauban, del Casal Català, i durant aquests primers anys, malguanyant-se la vida com podia, oferí conferències sobre literatura, col·laborà en revistes com ara «Foc Nou», «Per Catalunya», «Endavant», «Ressorgiment», «Quaderns de l'exili», «Terra d'Oc» o «Opinions» i, fins i tot, publicà, el 1945, el breu assaig polític *El camí de Catalunya*). No fou fins al 17 de novembre de 1948, després de superar nombroses traves administratives, que aconseguí trepitjar, de nou, terra catalana. S'instal·là a Tèrmens, a Mollerussa i, definitivament, a Barcelona, on morí el 16 d'octubre de 1987. Un retorn que l'abocà, però, a la creació d'una literatura que, des de gèneres i amb propostes ben diverses, tingué com a eix principal, no la modernitat i els ideals revolucionaris, sinó l'evocació d'un passat irremissiblement perdut per sempre.

JOSEP CAMPS I ARBÓS
Universitat Oberta de Catalunya

FRANCESC FOGUET I BOREU
Universitat Autònoma de Barcelona

CRITERIS D'EDICIÓ

La present edició dona a conèixer, per primera vegada, la peça teatral *Els pares dels soldats*, de Joan Baptista Xuriguera. Es tracta d'un text mecanografiat, datat a Barcelona el novembre de 1937, que actualment és propietat del fill de l'autor, Pau Xuriguera i Solà, a qui agraïm les facilitats que ha donat per a la seva publicació.

Pel que fa a la intervenció sobre l'original, els criteris que s'han seguit, a més de corregir les errades d'escriptura evidents, són els que s'indiquen a continuació:

— S'han regularitzat, d'acord amb la normativa actual, les grafies, la geminació, l'accentuació, la dièresi, l'ús del guionet i l'apòstrof, com també el de les majúscules i minúscules.

— S'ha revisat la puntuació per tal d'adaptar-la a les normes vigents (per exemple, s'ha eliminat la coma entre el subjecte i el sintagma verbal), intentant, alhora, conservar el màxim de recursos de l'original. S'han mantingut, en canvi, els signes d'interrogació i exclamació només al final de frase.

— S'ha mantingut, des del punt de vista morfosintàctic, la construcció *al + infinitiu* quan indica valor temporal i els usos pronominals pleonàstics. Per contra, s'han esmenat els usos incorrectes de les preposicions febles (com la vacil·lació *amb / en*).

— S'han conservat totes les formes lèxiques del text inclosos els escassos castellanismes que hi apareixen.

— S'han utilitzat claudàtors per incorporar grafies o signes de puntuació que manquen al text.

ELS EDITORS

ELS PARES DELS SOLDATS

Lema: Cors i guerra

Estampa de rereguarda en un acte

BARCELONA
Novembre 1937

PERSONATGES

- CARME: 50 anys. Mare de Rosa. Vídua. Ha treballat tota la vida. Dotada de grans sentiments, com les dones del nostre poble.
- ROSA: 23 anys. Filla de Carme. Espera el promès, que és al front. Sent un fill a les seves entranyes. És bona i generosa.
- NEUS: 20 anys. És una noia producte de la frivolitat i la cursileria de la ciutat. Molt amiga de la Rosa.

- TOMÀS: 52 anys. Un home bo, però una mica a l'antiga. Només estima el seu, però té espontanis esclats de cor generós.
- LLUÍS: 50 anys. Pare de Joan, promès de Rosa. És, també, un gran amic d'en Tomàs. Té bons sentiments. És més cultivat que el seu amic, però es deixa emportar una mica pels nervis.
- MIQUEL: 45 anys. Llest i enraonador, com qualsevol adroguer de Barcelona que tingui aquestes dues qualitats.
- JOAN: 25 anys. Fill de Lluís. Estima la Rosa. Ve del front de guerra amb l'entusiasme de qui lluita per un ideal i pensant en l'endemà de la victòria.
- SOLDAT 1r: Ve del mateix front que en Joan.
- SOLDAT 2n: Igual que l'anterior.
- CARTER: Home d'edat, vestit amb l'uniforme.

ACTE ÚNIC

L'escena figura una placeta d'una barriada de Barcelona. Pels costats, botigues i portals de cases. A una banda hi haurà una acàcia per a fer més acollidora la plaça. És un barri quiet, on tots els veïns es coneixen i s'estimen. A l'aixecar-se la cortina, hi haurà en escena la Rosa i la Neus. Són dues bones amigues. La primera té el promès al front i és [d'] un caràcter afable, mentre que la segona és una noia de carrer i de divertir-se. Però s'estimen molt. Estaran parades al costat dret de l'escena. Porten cadascuna un cistell penjat al braç. És un matí de novembre del 1937. Fa prop de setze mesos que dura la guerra contra el feixisme. Dreta i esquerra, les de l'espectador.

Escena 1a ROSA i NEUS

NEUS: I, encara no t'ha escrit el teu promès?

ROSA: Sí. Ahir vaig tenir una lletra seva.

NEUS: Així ja deus estar contenta, oi?

ROSA: Sí, que n'estic. I molt! Diu que vindrà aquí a veure'm l'hora

menys pensada. Que ja té el permís concedit. Saps per què havia passat tant temps sense saber-ne res?

NEUS: Per què?

ROSA: M'ho explica molt pel damunt, però diu que hi havien hagut operacions en el seu sector i van suspendre tots els permisos.

NEUS: (*Després d'una petita pausa.*) Així ara us deureu casar aviat, veritat?

ROSA: Sí; també me'n parla d'això (*Canviant de to.*) No has dit pas res a ningú?

NEUS: Fui, dona! Ja saps que jo sóc de pedra picada.

ROSA: Només ho saps tu i ell. No ho he dit ni a la meva mare!

NEUS: No pateixis, maca. La teva amiga és reservada al teu davant i també quan tu no hi ets.

ROSA: Jo ho espero així mateix. I, digues, on anaves, ara?

NEUS: Ai, filla meva! Vaig cap a casa que ja m'estan esperant. Quan ens hem trobat, venia de la plaça. Avui no hi havia res. De tres fulles d'enciam, n'he pagat quaranta cèntims i tres pessetes d'una col, que no era pas res més que mitjana. Ja et dic jo que tot es posa als núvols.

ROSA: Això ho fa la guerra. Ja ho veuràs quan s'acabi, com tot es tornarà a posar com abans.

NEUS: Ditxosa guerra. Ja la voldria veure qui sap on!

ROSA: I jo també. Però no l'hem pas portada nosaltres!

NEUS: Sí, però nosaltres ho paguem.

ROSA: Mira, Neus. Jo ho podria dir més que tu, perquè hi tinc el pare del meu filllet, i no em sentiràs pas parlar així. A la fi, tu només enyores la teva tranquil·litat i poder mudar-te el diumenge per anar a passeig o al cinema.

NEUS: No diguis, això no és el viure. Sempre has d'estar amb l'ai al cor. Tot el dia em sembla sentir els pitos i les sirenes.

ROSA: I aquells pobres que estan al front?

NEUS: Ja hi penso, també, ja. Però filla, ací a la ciutat no menges ni fas res de bo. Una veïna de l'escala té dues criatures que tot el dia no fan sinó plorar.

ROSA: Són moments difícils, és veritat.

(*Entren Tomàs i Lluís, per l'esquerra.*)

Escena 2a

ROSA, NEUS, TOMÀS i LLUÍS

TOMÀS: Són moments difícils. Però és que ens ho juguem tot.

LLUÍS: (*Porta un diari a les mans.*) És una guerra a mort contra el feixisme.(*No s'han vist encara.*)

NEUS: Bé, maca. Vaig corrents cap a casa.

ROSA: Tranquil·litza't, Neus. I tinguis una mica d'esperit de sacrifici.

NEUS: Ja procuraré. Estic molt contenta de les noves que has rebut. Si puc, ja baixaré cap al migdia.

ROSA: T'esperaré, doncs.

NEUS: Salut! (*Marxa per la dreta.*)

Escena 3a

ROSA, TOMÀS i LLUÍS

(*Aquests dos aniran caminant fins arribar al mig. Rosa acabarà d'acomodar la seva amiga i farà acció d'anar-se'n cap a casa seva, que és una de les que es veuen al fons. Lluís la veurà.*)ROSA: (*A Neus, que ja no es veu.*) A reveure!

LLUÍS: Hola, Rosa!

ROSA: Què tal, senyor Lluís? Que porta el diari?

LLUÍS: Si vols que t'ho digui ben bé, no en puc treure l'entrellat.

TOMÀS: Tu sempre estàs llegint. Veus, jo, com visc més tranquil que tu?

ROSA: I és clar! No s'ha de preocupar tant, home! A la fi, tot seguirà igual, tan si pateix com si no.

LLUÍS: Ja ho sé, però no puc fer-hi més. Cada matí és la primera cosa que faig. I el lleigeixo tot, de cap a cap, els anuncis també.

TOMÀS: Vetací perquè se t'omple el cap de lletres i, després, resulta que no se't pot parlar.

LLUÍS: Cada dia agafó el diari amb una nova força i un nou desig de trobar-hi notícies afalagadores. Em fatigo, em poso nerviós i sempre em quedo amb el mateix, amb una curiositat forta però insa-

tisfeta i un nerviosisme que em dura fins al matí següent que compro l'altre.

TOMÀS: Fes com jo, home. Ja fa qui sap el temps que no en llegeixo cap.

LLUÍS: Tu tens aquesta sort. Jo no puc. A mi em faltaria alguna cosa si no pogués llegir els comunicats de guerra i tot el que passa ací i a l'estranger.

ROSA: No es capfiqui, senyor Lluís.

TOMÀS: I, tu te'ls creus els diaris? Només diuen mentides.

LLUÍS: Mentides i veritats. Hi ha de tot. També ets d'aquests tu, Tomàs, que odies la premsa?

TOMÀS: No vull acabar de perdre la vista.

LLUÍS: Bah, bah! Manies vostres.

ROSA: (*Canviant el to de veu.*) Senyor Lluís, ahir vaig rebre una lletra del seu fill.

LLUÍS: (*Estranyat.*) Veus, els fills? Pensen més amb els altres que amb els seus pares.

TOMÀS: Tu diràs si no pensarà en ella!

LLUÍS: Tu només cerques l'ocasió per a contradir-me. En fi, noia, digues, digues...

ROSA: Escriu que vindrà aviat.

LLUÍS: (*Content.*) Vindrà? No diu quan, ni quants dies? I a nosaltres no ens parla de res, aquest xicot!

TOMÀS: És que no ho devia saber encara, home!

ROSA: És clar...

LLUÍS: Tomàs, ja has trobat l'excusa. (*A Rosa.*) I, tu, dius «és clar».

TOMÀS: Veritat que estàs content?

LLUÍS: Qui no ho estaria? No puc pas negar-ho.

ROSA: Diu que serà aquí l'hora menys pensada. La meva lletra és el darrer que ha fet allà dalt.

LLUÍS: Ai que estarà contenta la meva mare, quan li diré!

TOMÀS: Veus, home? Ja el tornes a tenir aquí.

LLUÍS: Bé, bé, Tomàs. Per uns dies, només, eh?

TOMÀS: Sí, per uns dies. En canvi, els meus dos nois encara no vénen.

El petit, encara no l'hem vist de quan va marxar.

ROSA: Bé, ja ens tornarem a veure. Vaig a casa.

LLUÍS: Escolta, Rosa: ja menges força? Vejam com te trobarà el noi.
Arregla't una miqueta, dona!

ROSA: Ja ho faré, ja.

TOMÀS: Però, Lluís, deixa-la. Fins d'això t'has de preocupar, tu?

LLUÍS: Que no hi tinc un dret? Que et sap greu, Rosa?

ROSA: Ja saps que no me'n sap gens?

TOMÀS: Què vols que digui, ella!

LLUÍS: No em pots deixar tranquil!

TOMÀS: Ets tu que no en deixes estar als demés.

ROSA: Bé, deixin-ho córrer. I es barallen per mi!

LLUÍS: No ens barallem pas, oi Tomàs?

TOMÀS: Ni pensar-hi.

ROSA: Estava esperant la mare, però serà millor que vagi a casa. Sempre endreçaré alguna cosa. A reveure! (*Entra en un portal del fons.*)

LLUÍS: Salut, Rosa!

TOMÀS: Salut!

Escena 4a TOMÀS i LLUÍS

LLUÍS: Diu l'hora menys pensada. Això voldrà dir que potser ara mateix, o dins el dia d'avui o, tot el més tard, demà.

TOMÀS: És bona noia, la Rosa.

LLUÍS: No em puc pas queixar. La meva dona rondina una mica però a mi m'agrada força per casa. Quan vegi el noi no vull llegir cap més diari.

TOMÀS: Fins que torni a marxar.

LLUÍS: No em facis pensar en la partida, Tomàs. Quan el tindré aquí, no vull estar nerviós. Faré un parèntesi. El diari ja no tindrà per a mi tant al·licient. Fora de la guerra, només parla del Comitè de no Intervenció.

TOMÀS: Però, encara surt aquest Comitè?

LLUÍS: Ahir va acordar tornar-se a reunir?

TOMÀS: Sí. El de sempre.

Escena 5a
TOMÀS, LLUÍS i MIQUEL

(Aquest darrer surt d'una botiga del costat dret, amb una bata posada. Té una tenda de queviures.)

MIQUEL: I, doncs, nois, què dieu de bo? *(Va cap a ells.)*

TOMÀS: Hola, Miquel. I deixes la botiga sola?

LLUÍS: No tens por que et birlin res?

MIQUEL: *(Malhumorat.)* Ja us la dono, si la voleu. No hi ha res sinó el taulell i les estanteries, però l'haig de tenir oberta, ensenyant a tot-hom les seves misèries.

TOMÀS: Tira, home. Vosaltres, els botiguers, sempre us queixeu. Si no tens res a la botiga és perquè ho has venut. Encara no t'arriba un sac de qualsevol cosa, ja t'ho prenen de les mans.

LLUÍS: Oh! I en fas pagar el que et sembla!

MIQUEL: Ep, ep, ep! Alto el foc. No tireu més. A vosaltres us agrada parlar sense conèixer el detall de les coses.

TOMÀS: Jo només sé els diners que em demana la dona.

LLUÍS: I que sempre ens aixequem de taula, amb la mateixa gana que teníem en el moment que ens hi hem posat.

TOMÀS: Sí, noi. Quin dia serà aquell que em podré veure tip d'una vegada!

MIQUEL: I, en tinc la culpa jo d'això? Gosareu dir que jo he desencadenat la guerra i que la faig durar? Us creieu que jo menjo bé? Jo sóc un sacrificat, una víctima com tots vosaltres.

TOMÀS: No tant. Almenys tu tens sucre, arròs i alguna altra coseta.

MIQUEL: No pas com us penseu. Me'n porten per a vendre.

LLUÍS: I les dones diuen que ho canvieu per patates.

MIQUEL: *(Ràpid.)* És mentida. No diré que algun botiguer, poc escrupolós, ho faci. Però jo, no. Ningú no pot dir de mi que no vengui tot allò que em portin.

LLUÍS: Però sempre te'n quedaràs una mica per a tu, home!

MIQUEL: Però és que, perquè sóc botiguer, no tinc dret a menjar igual que els altres, jo?

TOMÀS: No ho diem pas en cap mal fi, això!

LLUÍS: Bé ens coneixes prou, home!

MIQUEL: Ja us he dit que si voleu la botiga, us la regalo. Us asseguro que no hi guanyo res. Abans ho passava molt millor que ara. Avui, amb el dependent al front i l'aprenent que em fa la instrucció, jo m'he hagut de posar al davant i no en trec ni les mossades.

LLUÍS: (*Amb humor.*) Sacrifica't una mica!

TOMÀS: (*Amb humor.*) Home, si et falta res pots passar per casa, que ens ho partirem.

MIQUEL: No vull dir pas això, jo.

LLUÍS: Bé, no t'hi amoïnis, home!

MIQUEL: (*Estupefacte i mirant-los.*) Ja la sabeu ben llarga, ja! Bé, parlem d'una altra cosa. Què en sabeu dels vostres nois?

LLUÍS: El meu vindrà... aviat. No sé quan però la Rosa diu que potser serà avui mateix.

TOMÀS: Aquest té sort. Quatre dies que és allà...

LLUÍS: (*Ràpid.*) No diguis quatre dies. Va marxar el tres de juny d'aquest any. Fa, doncs, més de cinc mesos que és al front d'Osca.

TOMÀS: Vols dir? Si sembla que era ahir que va marxar...

LLUÍS: A tu et podria semblar que era ahir, però ell ja era fora que el teu petit encara hi havia d'anar.

TOMÀS: Com passa, noi, el temps!

MIQUEL: I tu, no en saps res, Tomàs?

TOMÀS: Sí; en tinc bones notícies. Però no em diuen quan vindran.

MIQUEL: El gran ja deu fer temps que hi és, oi?

TOMÀS: En Robert? Ell sí que és un bon lluitador. Sempre ha anat darrera els partits obrers i la Revolució. Em fugí de casa, ja, per anar a Mallorca, els primers dies. Ell sí que es pot dir que s'ha trobat en tot. Fa la guerra d'ençà que aquesta va començar. L'altre fill, en Màrius, no ho és com ell.

LLUÍS: No tots han d'ésser iguals en el món.

MIQUEL: I és clar, home.

LLUÍS: El meu Joan s'assembla amb el teu Robert una mica. És la joventut!

TOMÀS: De totes maneres, també espero que els deixin venir aviat.

(*En aquest moment entra Carme, eixugant-se els ulls amb un mocador.*)

Escena 6a

CARME, TOMÀS, LLUÍS i MIQUEL

LLUÍS: Què té senyora Carme? Per què plora?

CARME: (*Que es veu sorpresa i amaga el mocador.*) No és res... és que he vist com passaven els soldats.

TOMÀS: I per això s'afligeix? Jo hi tinc dos nois a la guerra i ja ho veu. S'ha de fer el cor fort, dona!

MIQUEL: No s'ho prengui així, senyora Carme. Les coses aniran igual, tan[t] si pateix com si no.

CARME: No puc fer-hi més. Quan veig aquells nois formats pels carers, me'ls imagino que van cap a la mort i em vénen les llàgrimes als ulls. Sempre em passa el mateix.

LLUÍS: Com patiu les dones!

CARME: Ens costen més que a vosaltres els fills!

MIQUEL: Però vostè no té pas cap noi! Jo només li conec la Rosa.

CARME: I això, què hi fa? Què potser no té cor, una? Nosaltres, les dones, som així; ens fa patir tot. Vosaltres, sembla que hi tingueu una pedra al pit.

TOMÀS: Vostè es creu, senyora Carme, que no els estimem nosaltres els fills?

CARME: No pas tan[t] com nosaltres. Els portem al món en mig de sofriments, els pugem amb penes i dolors, sacrificant-nos nosaltres mateixes moltes vegades, per tal de fer-los forts i sans i, després, quan comencen a ésser homes, que ja podrien ajudar a casa, aleshores ens els prenen i els porten a matar. Ah, si les dones poguéssim tenir al nostre davant al culpable de tantes víctimes!

LLUÍS: Què hi farem, senyora Carme, nosaltres?

CARME: Sí. Ja ho veig, ja. (*Pausa.*) I, com va la guerra, senyor Lluís, vostè que llegeix el diari?

LLUÍS: Per ara sembla que vagi bé. Els moros i els estrangers no poden avançar ni un pas. Ara, aquests dies, hi ha plogut molt a les trinxeres.

CARME: Pobrets! Però almenys que puguem guanyar.

TOMÀS: Això, sí, dona. De la victòria ningú no en dubta.

LLUÍS: La guerra[,] la guanyarem nosaltres. Aquesta podrà ser més curta o més llarga, però el triomf és nostre.

MIQUEL: Els feixistes no podran guanyar. Si no tinguessin l'ajuda d'Itàlia i Alemanya, la lluita no hauria durat ni tres mesos.

CARME: Sí, però tants infants i tants vells assassinats! Tantes poblacions bombardejades amb una ràbia, que sembla que no siguin homes sinó bèsties! I tants mesos que fa que dura, sense que es vegi encara el final!

LLUÍS: Sí, té raó. Això ho pensem tots, senyora Carme. (*Canviant de to.*) I, escolti, ja ho sap que arriba el noi del front?

CARME: Sí. Ahir m'ho va dir la Rosa. Ve amb uns dies de permís.

TOMÀS: Ja estarà contenta la seva filla, veritat?

CARME: Ella rai d'estar-ne. Des d'ahir que no la puc fer fer res de bo. Sembla que l'hagi somiat i tot en Joan!

MIQUEL: I, vostè, que no n'està de contenta?

CARME: (*Una mica sorpresa*) Però, si encara no hi ha res fet! Fa anys que ells dos es coneixen, però encara és una cosa de nois.

LLUÍS: El mateix li dic, senyora Carme. El meu fill ja és prou gran. És ell qui ha de decidir.

TOMÀS: Ara sembla que hi vulgueu posar misteris, i ja sabeu que per tot el barri, el casament de la Rosa amb en Joan ja es dóna com una cosa enllestida, com si només hi calgués posar la signatura o una cosa per l'estil.

CARME: Encara no hem parlat de res. Són ells dos els quins ens ho han de comunicar a nosaltres.

LLUÍS: No avancem massa. Fins avui les coses estan tal com diu la senyora Carme. No hi vulguem posar més del que no hi ha.

CARME: Bé. Me'n vaig cap a casa. A fi de comptes no hi guanyem res d'estar-nos aquí. (*Marxa.*)

TOMÀS: Conservi's.

CARME: Igualment. (*Això ho diu tot caminant, sense girar-se.*)

LLUÍS: Fins una altra.

MIQUEL: Passi-ho bé, senyora Carme. (*Pausa.*) Bé, nois. Me'n vaig a la botiga. Abans de migdia he de fer un paquet pels veïns del segon, primera.

TOMÀS: De què és aquest paquet? Aquí, privilegis, no, sents?

MIQUEL: No t'alarmis, home, abans d'hora. Només puc vendre cacauets i paquets de bacallà en pols per a fer bunyols! (*Marxa.*)

LLUÍS: Doncs, ves a fer bunyols, ves!

MIQUEL: Ep! Que jo no els faig, eh? Els venc.

Escena 7a

TOMÀS i LLUÍS

TOMÀS: Aquests són els únics que viuen. De tot fan diners. Algun dia ens donaran pedres trinxades i ens faran creure que és farina de blat.

LLUÍS: I potser serà bo per menjar i tot. Avui, Tomàs, estem en un temps que no es pot llençar res. Tot ens ho mengem, quan no és fet a la cassola, és fet a la brasa o al forn o amb suc estranys.

TOMÀS: Ja ens en recordarem, ja[,] d'aquest temps que vivim ara!

LLUÍS: No n'hi ha pas per a menys!

(En aquest moment apareixen dos soldats. Van carregats amb macutos i paquets diversos.)

Escena 8a

TOMÀS, LLUÍS i els dos SOLDATS

TOMÀS: *(Que estarà situat de cara al costat esquerre de l'escena.)*
Mira, Lluís. Dos soldats.

LLUÍS: *(Es gira ràpid i amb sorpresa.)* Vejam! *(Els mira i no veu el seu fill, però va cap a ells, tot dient:)* Escolteu, companys. Veniu amb permís?

SOLDAT 1r: Permís per vuit dies.

SOLDAT 2n: Temps de veure la família i els carrers de Barcelona i tornar a marxar.

LLUÍS: Esteu bé?

SOLDAT 1r: Sí. Molt entusiasme! La victòria és nostra.

SOLDAT 2n: Una mica de fred hem passat aquests dies, però ja ens han donat roba d'hivern. Els soldats feixistes encara lluiten amb la roba d'estiu.

TOMÀS: I el menjar, com va?

SOLDAT 1r: El menjar rai. No ens podem pas queixar.

LLUÍS: (*Una mica vacillant.*) I... escolteu. De quin front veniu ara, vosaltres?

SOLDAT 2n: D'Osca.

LLUÍS: Potser coneixereu el meu fill. Ha d'arribar un dia d'aquests. Es diu Joan Fontdevila... Fontdevila és el nom meu...

SOLDAT 1r: Sí, home. Ja ve. Justament duia un paquet d'un altre company del front i l'ha portat a la seva família, que viu en un pis d'un carrer prop de l'estació. Dins de dos minuts serà aquí.

LLUÍS: (*S'emociona.*) Dins de dos minuts! Fill meu! (*Plora.*)

SOLDAT 2n: Hem fet el viatge plegats.

TOMÀS: Apa, quina alegria donareu als de casa vostra! Us deuen estar esperant!

SOLDAT 1r: La meva mare no sap res, encara. Bé, endavant!

SOLDAT 2n: Salut!

(*Marxen els dos soldats per la dreta.*)

LLUÍS: Gràcies, gràcies.

TOMÀS: A reveure, minyons.

Escena 9a TOMÀS i LLUÍS

LLUÍS: (*Neguitós.*) No puc esperar més. Vaig a cercar-lo. Almenys que em trobi a la parada del tramvia.

TOMÀS: Ves, Lluís; ves. Estiguis força content.

LLUÍS: (*Tot marxant.*) Si et plau, Tomàs, podràs avisar la meva dona i la Rosa. Els agradarà de veure arribar en Joan...

(*Quan és a punt de desaparèixer per l'esquerra, es troba el diari entre les mans o a la butxaca, i el llança a terra amb fúria.*)

TOMÀS: Ja ho faré. Marxa descansat.

Escena 10a

TOMÀS, sol, i la veu de la ROSA

(Es quedarà mirant com marxa en Lluís. Després, fent moure una mica el cap, anirà cap a la casa on viu la Rosa. A l'entrada cridarà:)

TOMÀS: Rosa...!

ROSA: *(Des de dins estant)* Qui demana!

TOMÀS: Corre, afanya't. Ja tens en Joan aquí!

ROSA: Vol dir? Ja baixo! Ho deixo tot i ja baixo!

TOMÀS: Quina alegria i quin xivarri que tindrem!

(Quan en Tomàs es disposa a anar a la casa d'en Lluís, que és la que es troba una mica més cap a l'esquerra de la que habita la Rosa, entra el Carter en escena.)

Escena 11a

TOMÀS i el CARTER

CARTER: Senyor Tomàs. Una carta per a vostè.

TOMÀS: Per a mi? Vejam.

CARTER: Si és servit. *(La hi dona i diu fluix, com si es parlés a si mateix, tot mirant les altres cartes que té a la mà:)* Aquesta és per a l'adroguer.

(El Carter només haurà fet que travessar l'escena; donar la carta a en Tomàs i, sense parar, entrar a la botiga d'en Miquel i tornar a sortir tot seguit, per a desaparèixer per la dreta.)

Escena 12a

TOMÀS, sol

TOMÀS: És del noi gran. Què em dirà? *(La desclou i la ressegueix amb els ulls. Als pocs moments es queda parat i se'l veu agafar la carta amb nerviosisme amb les dues mans, mentre diu:)* Serà possible?

El meu fill mort? (*I com si rellegís, fort, però lentament*) «Estimats pares. La mort del meu germà Màrius m'ha omplert el cor de tristesa. Ha lluitat i ha caigut com un heroi. Nosaltres som aquí per a venjar-lo...»

(*Entra Neus per la dreta. Tomàs té el mocador als ulls.*)

Escena 13a
TOMÀS i NEUS

NEUS: Senyor Tomàs. I el promès de la Rosa?

TOMÀS: Ja és aquí. El seu pare és a cercar-lo.

NEUS: (*S'adona que en Tomàs plora.*) Què té, senyor Tomàs? Veig que plora.

TOMÀS: El meu fill petit ha mort a la guerra.

NEUS: Oh!

(*En aquest moment apareix la Rosa, que surt de casa seva. En Tomàs estarà situat al racó de la dreta.*)

Escena 14a
TOMÀS, NEUS i ROSA

TOMÀS: (*A Neus, fluix.*) No diguis d'això ni una paraula.

ROSA: (*Contenta.*) Neus! En Joan arriba ara. Quina alegria més gran la meva!

NEUS: (*Ha anat cap a ella. Abans de contestar, però, mira en Tomàs.*)
Ja ho pots ben dir, ja.

ROSA: (*Mira en direcció a l'esquerra.*) Ja són aquí! Ja són aquí!

(*En Tomàs s'eixuga els ulls i es posa a la butxaca el mocador i la carta. La Rosa no s'ha adonat d'ell, mira cap a l'esquerra i s'arregla el cabell i el vestit. La Neus, riu. Entren en Lluís i el seu fill Joan. Aquest va vestit i carregat de paquets igual que els altres dos soldats que han passat abans.*)

Escena 15a

ROSA, NEUS, TOMÀS, LLUÍS i JOAN

LLUÍS: Ja és aquí! Mireu-lo! (*El porta agafat per l'espatlla.*)

JOAN: (*Veu Rosa i va cap a ella.*) Rosa!

ROSA: (*Plora.*) Joan! Si sabessis com t'esperava! (*S'abracen.*)

LLUÍS: S'estimen...!

NEUS: Ells sí que són feliços!

ROSA: Ja pensaves amb mi?

JOAN: Sempre et duia al cor i al pensament.

LLUÍS: Quants dies tens de permís, fill meu?

JOAN: Vuit dies, pare. I he de fer una tasca important en aquest temps.

Quan torni a marxar, us encomanaré la Rosa a vosaltres. Ens casarem.

ROSA: Joan estimat!

LLUÍS: (*A si mateix.*) Els fills... fan allò que volen. Ja no els mana ningú.

JOAN: Que no esteu content, pare, de la Rosa?

LLUÍS: Sí, molt. Però em ve tant de sobte...

NEUS: Tindran una filla, amb ella.

LLUÍS: (*Abraça els dos.*) Fills meus! (*Ràpid.*) Però, i la teva mare? No l'haurà avisat en Tomàs.

(*Aquest, que els haurà estat mirant fins ara, s'anirà apropant cap al grup el qual es trobarà al mig de l'escena. En Joan el veu i va cap a ell.*)

JOAN: Senyor Tomàs! (*Pausa curta.*) Sembla que plora... (*Li encaixa la mà.*)

TOMÀS: Ploro de goig, Joan.

LLUÍS: Té el cor bo en Tomàs!

NEUS: Parla'ns de la guerra, Joan.

LLUÍS: No, no. A què ve aquesta, ara!

ROSA: No hi pensem. Ja ens vagarà després.

TOMÀS: Es lluita amb coratge, veritat?

JOAN: Ara, sí. Es lluita contra el feixisme. Es fa una guerra a mort contra els assassins dels nostres infants. Fins a vèncer o morir. Però

després de la victòria, fora guerra! Nosaltres, els soldats, tornarem altra volta al treball, al costat de les màquines i damunt la terra generosa. Tornarem a ser treballadors i seguirem camins de progrés i de justícia social. Avui fem la guerra per a lliurar-nos dels traïdors i dels famolencs imperialistes que volien esclavitzar el poble treballador. Però aquest poble, aixecat en armes, ha impedit que es consumissin aquests desigs criminals. Tota la joventut lluita i mor pensant en el demà que s'apropa. (*Rosa està agafada al braç de Joan. Neus, el mira somrient, com una allucínada. Lluís el mira amb estupefacció, la boca oberta i Tomàs, a un costat, té el mocador als ulls. Joan segueix:*) Tots odiem la guerra però la fem. La fem avui i anem al camp de batalla, decidits i entusiastes, per a aixafar la testa del monstre feixista. Avui, fem la guerra. Però, al mateix temps, la maleïm. No ens sentim dominadors però sí que ens llancem com a lleons per a defensar la nostra terra.

LLUÍS: Així m'agrada, fill meu, de sentir-te.

ROSA: Així et vull jo, Joan.

JOAN: Jo, que vinc de fer la guerra i que hi tornaré, al costat de milers de germans meus, us dic que la nostra lluita és plena d'humanitat. Fem la guerra i la guanyarem. Però després, l'endemà de la victòria, els mateixos soldats que manejàvem el fusell, la bomba i la metralladora contra el nostre enemic, tornarem a ocupar els nostres llocs de treball.

TOMÀS: (*Fluix.*) Sí. Els que quedin tornaran a ocupar els llocs de treball.

LLUÍS: Anem a casa, a veure la teva mare.

NEUS: Jo vaig a avisar-la. (*Fuig corrents cap a la casa d'en Lluís. Tot seguit apareix Carme.*)

Escena 16a

CARME, ROSA, TOMÀS, LLUÍS i JOAN

CARME: Què tal, Joan?

JOAN: Bé; molt bé, senyora Carme.

ROSA: Mare, anem al pis d'en Joan!

LLUÍS: Vingui, senyora Carme, amb nosaltres.

CARME: Sí que vinc.

(Marxen tots per l'entrada de la casa d'en Lluís. En Tomàs es queda sol en escena.)

Escena 17a

TOMÀS, sol

TOMÀS: *(Els mira. Després diu, lentament.)* A ells una gran alegria, mentre a mi em resta una llaga oberta! Però en Joan ho ha dit, la lluita és a mort. Ha caigut el meu fill, però, si cal, jo encara em sento amb prou força per agafar el fusell...

Teló

Fi d'*Els pares dels soldats*